

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE PAZARLAMA ANABİLİM DALI

COVID-19'UN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Ahmet ELYAN

Danışman: Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK (Mersin Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi İrem Pelit (Mersin Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Prof.Dr.Ali ACARAVCI (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / EYLÜL 2021

T.C

ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

20196003 numaralı öğrencimiz olan **Ahmet ELYAN** tarafından hazırlanan “Covid-19’un Türkiye’nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oy birliği** ile **Uluslararası Ticaret Ve Pazarlama** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi asıl üye - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Prof.Dr.İlhan ÖZTÜRK
Çağ Üniversitesi

(Enstitü müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi İrem Pelit
Çağ Üniversitesi

(Enstitü müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. Dışı - Jüri asıl Üyesi: Prof.Dr.Ali ACARAVCI
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili eşim Meltem ve canım oğlum Muhammed Yasin’e ithafen...

“Keşif, yenilikleri sürükleyen bir motordur. Yenilik, ekonomik gelişim sağlar.
Bu yüzden haydi keşfetmeye!”

Edith Winder

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

14.09.2021

Ahmet ELYAN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici olan değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK'e, tezim süresince desteği ve olumlu fikirleri ile daima yanımda olan eşim Meltem ELYAN'a ve bu tezin her aşamasında desteğini hissettiğim değerli dostlarıma teşekkür ederim.

Eylül-2021

Ahmet ELYAN

ÖZ

COVID-19'UN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNE ETKİLERİ

AHMET ELYAN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Ticaret Ve Pazarlama Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof.Dr. İlhan ÖZTÜRK

Eylül 2021, 82 sayfa

2019 yılı sonunda Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Covid-19 virüsü salgını haline gelerek kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Covid-19 salgını, insan hayatında yarattığı olumsuz etkilerin beraberinde ekonomik ve sosyal açıdan da ciddi problemlere neden olmuştur. Dünyadaki birçok faaliyeti durma noktasına getiren covid-19 salgını küresel ekonomiyi daha önce yaşanmamış bir krize sürüklemiştir. Bazı ülkelerde temel gıda ihtiyaçları dışında üretimin durması, bazılarında ise durma noktasına gelmesi küresel gayrisafi hasılayı olumsuz etkilemektedir. Ulusal ve uluslararası talebin düşmesi, ticaretin azalması, işsizlik oranının artması ve hane halkı geliri düşmesi gibi önemli dengeleri etkilemiştir. İşsizlik ile beraber yaşanan gelir kaybı ve gelirini kaybeden bireylerin ihtiyaçlarının karşılanamaması riski beraberinde sosyal sorunları getiriyor. Tüm ülkeleri olumsuz etkileyen covid-19 salgını ülkemiz ekonomisinde de daralmalara neden olmuştur. Covid-19 salgınından dolayı çeşitli kısıtlamalar ve tedbirler alınmıştır. Covid-19 krizi boyunca ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması nedeniyle ülkemizde sanayi, ticaret ve likidite sıkıntıları meydana gelmiş. Sınır kapılarının kapatılması, uluslararası uçuşların askıya alınması ve ülkelerin bazı ürün grupları ile ilgili getirdiği ihracat yasakları küresel tedarik zincirini etkiledi. Ayrıca dış ticarete korumacılık eğilimlerinin yükselmesi, ekonomik büyüme açısından önemli göstergelerden biri olan dış ticaret verilerinin de daralmalarına neden olmuştur. Bu durum korona virüs salgını etkisi ülkemizin dış ticaretinde ağır olarak yaşandığını göstermektedir. Bu nedenle yaşanan kriz sonucunda dış ticarete oluşan tahribatın etkilerinin giderilmesi için alınan tedbirler oldukça önemlidir. Çalışmada öncelikli olarak korona virüs salgınının küresel ekonomiye olan etkileri sektörel bazda analiz edilerek makro ve mikro ekonomik sonuçları verilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, covid-19 salgını nedeniyle oluşan krizin Türkiye'nin

dış ticaretinin nasıl etkilendiği ve söz konusu etkilerin genel ekonomide olan yansımaları belirtilmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre, Covid-19 pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine yönelik daraltıcı etkilerinin, 2020 yılının ilk aylarında başladığı özellikle mart ve nisan aylarında daralmanın zirve yaptığı gözlemlenmiştir. Dünyanın daha önce tecrübe edilmeyen yaygınlıktaki covid-19 salgınıyla karşılaşmasının ardından geçen bu sürede; insanî yük artmış, milyonlarca insan işsiz kalmış, ticaret duraksamış, sosyal ve ekonomik sıkıntılar daha da belirginleşmiştir. Bununla birlikte, salgındaki belirsizliklerin devam etmesine rağmen, bu ekonomik krizinden çıkış yolu aşının bulunması ve aşılama çalışmalarındaki hızlı ilerleme sonucunda daha fazla görünür hale gelmiştir. Çalkantılı 2020 yılından sonra, 2021 yılında küresel ekonomi nihayet Covid-19 salgınının kötü evrelerinden çıkmaya başlamıştır. Aşılamayla birlikte uluslararası düzeyde alınan kısıtlama ve tedbirlerde bazı esnetmelerle birlikte ticarete de iyileşmeler meydana gelmiştir. Salgın sonrası ortaya çıkan ekonomik ve sağlık krizine dünya çapında yürütülen hızlı politika tepkileri olabilecek daha kötü sonuçları önlemiştir. Ayrıca uluslararası kuruluşların 2021 yılı küresel büyüme tahminlerinde covid-19 salgınının ilk dönemlerine kıyasla daha güçlü bir toparlanma olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Dış Ticaret, Ekonomi, Küresel Ticaret Hacmi, Enflasyon

ABSTRACT**THE EFFECTS OF COVID-19 ON TURKEY'S FOREIGN TRADE****AHMET ELYAN****Master's Thesis, International Trade And Marketing Department****Thesis Supervisor: Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK****September 2021, 82 pages**

The Covid-19 virus, which emerged in Wuhan, China at the end of 2019, became an epidemic and soon affected the whole world. The Covid-19 epidemic, along with its negative effects on human life, has also caused serious economic and social problems. The covid-19 epidemic, which brought many activities in the world to a standstill, has dragged the global economy into an unprecedented crisis. The cessation of production other than basic food needs in some countries and the fact that it comes to a standstill in others negatively affects the global gross product. The decrease in national and international demand affected important balances such as decrease in trade, increase in unemployment rate and decrease in household income. Loss of income with unemployment and the risk of not meeting the needs of individuals who have lost their income bring social problems. The covid-19 epidemic, which negatively affected all countries, also caused contractions in our country's economy. Various restrictions and measures have been taken due to the Covid-19 outbreak. Due to the slowdown in economic activities during the Covid-19 crisis, our country faced industry, trade and liquidity problems. The closure of border gates, the suspension of international flights, and the export bans imposed by countries on some product groups have affected the global supply chain. In addition, the rise of protectionist tendencies in foreign trade caused a contraction in foreign trade data, which is one of the important indicators in terms of economic growth. This situation shows that the effect of the corona virus epidemic is heavily experienced in our country's foreign trade.

For this reason, the measures taken to eliminate the effects of the destruction in foreign trade as a result of the crisis are very important. In the study, primarily the effects of the corona virus epidemic on the global economy were analyzed on a sectoral basis, and macro and micro economic results were given. The main purpose of this study is to state how the crisis caused by the covid-19 epidemic affected Turkey's foreign trade and the reflections of these effects on the general economy.

According to the results of the study, it was observed that the contractionary effects of the Covid-19 Pandemic on Turkey's foreign trade started in the first months of 2020, and the contraction peaked especially in March and April. In this period after the world faced the unprecedented prevalence of covid-19 epidemic; the human burden has increased, thousands of people have become unemployed, trade has stalled, and social and economic problems have become more evident. However, despite the ongoing uncertainties in the epidemic, the way out of this eco-health crisis has become more visible as a result of the discovery of a vaccine and the rapid progress in vaccination studies. After the turbulent 2020, in 2021 the global economy finally started to emerge from the bad phases of the Covid-19 epidemic. With the vaccination, there have been improvements in trade, along with some stretching in the restrictions and measures taken at the international level. The rapid policy responses carried out worldwide to the economic and health crisis that emerged after the epidemic prevented the worse consequences that could be. In addition, it is predicted that there will be a stronger recovery in the global growth forecasts of international organizations for 2021 compared to the first periods of the covid-19 epidemic.

Keywords: Covid-19, Economy, Foreign Trade, Global Trade Volume, Inflation.

ÖN SÖZ

Covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkilerinin incelendiği bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları, yöntemi ve Covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri ile ilgili kurumsal açıklamalar bulunmaktadır. İkinci bölümde Covid-19 pandemisinin küresel ekonomi üzerine etkileri hakkında bilgi verilmektedir.

Üçüncü bölümde ise Covid-19'un Türkiye'nin dış ticaretine etkileri ile ilgili 2020-2021 yılları arasında yayımlanmış ulusal ve uluslararası ölçekte yapılan literatür taraması sonucunda elde edinilen akademik araştırmalar hakkında bu bölümde bilgi verilmektedir. Dördüncü bölümde Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkileri detaylı bir şekilde verilmiştir. Bu bölümde covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri geniş bir çerçevede açıklanmıştır. Ülkelere göre ihracat ve ithalat verileriyle birlikte dış ticaret istatistiklerinde meydana gelen değişimler makro ve mikro düzeyde değerlendirilmektedir. Beşinci bölümde, sonuç ve öneriler kısmı bulunmaktadır.

Covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkilerinin incelendiği bu araştırmanın ekonomi alanına katkı sağlaması dileğiyle.

14.09.2021

Ahmet Elyan

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY.....	ii
İTHAF.....	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ	x
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
EKLER LİSTESİ	xv

1.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Problemi ve Gerekçesi	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları (Sayıtlılar).....	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6. Kurumsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar.....	6
1.7. Araştırmanın Yöntemi.....	8
2. KORONAVİRÜS SALGINI VE KÜRESEL EKONOMİ	9
2.1. Salgın Hastalıklar Ve Ekonomik Etkileri	10
2.2. Covid-19 Salgını Ve Dış Ticaret	12
2.3. Covid-19 Salgınının İstihdam Üzerine Etkisi.....	15
2.4. Covid-19 Salgınının Enflasyon Üzerine Etkisi	17
2.5. Covid-19 Salgınının Küresel Büyüme Üzerine Etkisi	18
2.6. Covid-19 Salgınının Turizm Üzerine Etkisi	20
2.7. Covid-19 Salgınının Küresel Tedarik Zincirlerine Etkisi.....:	22
3. LİTERATÜR TARAMASI	23
3.1. COVID-19 Pandemisinin Uluslararası Ticarete Etkileri Üzerine Literatür Taraması	24
3.2. COVID-19 Pandemisinin Türkiye’deki Ticarete Etkileri Üzerine Literatür Taraması	28

4. KORONAVİRÜS SALGINI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ	30
4.1. Covid-19'un Türkiye'de Ekonomik Etkileri	31
4.1.1. Covid-19 Salgınının Büyüme Üzerine Etkisi	32
4.1.2. Covid-19 Salgınının Enflasyon Üzerine Etkisi	33
4.1.3. Covid-19'un Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi	35
4.1.4. Covid-19 Salgınının Sanayi Üretim Endeksi Üzerine Etkisi	36
4.1.5. Covid-19 Salgınının Turizm İstatistikleri Üzerine Etkisi	38
4.1.6. Covid-19 Salgınının İşgücü İstatistikleri Üzerine Etkisi	41
4.1.7. Covid-19 Salgınının Sektörel İstihdam Üzerine Etkisi	42
4.2. Covid-19'un Türkiye'nin Dış Ticaret'i Üzerindeki Etkisi	42
4.3. Dış Ticaret İstatistikleri	45
4.3.1. Ülkelere Göre İhracat	46
4.3.2. Ülkelere Göre İthalat	47
4.4. Ticaretin Biçim Değiştirmesi ve Dış Ticarete Yeni Trendler	48
5.SONUÇ VE ÖNERİLER	49
KAYNAKÇA	53
EKLER	60

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dünya GSYH'si ve Ticareti İçin Son Tahminlerin Özeti.....	22
Tablo 2. COVID-19 Pandemisinin Uluslararası Ticarete Etkileri Üzerine Literatür Taraması	26
Tablo 3. COVID-19 Pandemisinin Türkiye'deki Ticarete Etkileri Üzerine Literatür Taraması.....	28
Tablo 4. Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı.....	40
Tablo 5. Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar).....	45

ŞEKİLLER

Şekil 1. İşgücü İstatistikleri.....	41
Şekil 2. İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	42
Şekil 3. En Fazla İhracat Yapılan 5 Ülke.....	47
Şekil 4. En Fazla İthalat Yapılan 5 Ülke.....	48

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Küresel Mal Ticaret Hacmi, 2000-2021	13
Grafik 2. Küresel Toplam Ticaret Hacmi 2000-2021(%)	14
Grafik 3. İşsizlik Oranları Yıllık Değişim 2000-2021 (%)	16
Grafik 4. Enflasyon Oranları Yıllık Değişim 2000-2021(%)	18
Grafik 5. Küresel Büyüme Oranları 2000-2021(%)	19
Grafik 6. Ülkelere Göre Turist Gelişleri	21
Grafik 7. Yıllara Göre Büyüme Verileri	30
Grafik 8. Yıllık Enflasyon Değişim Oranı	34
Grafik 9. Türkiye'ye Net Sermaye Hareketleri	36
Grafik 10. Türkiye'ye Net Sermaye Hareketleri	36
Grafik 11. Sanayi Üretim Endeksi (Yıllık%Değişim)	38
Grafik 12. Turizm İstatistikleri	39
Grafik 13. Ziyaretçi türüne göre turizm geliri, I. Çeyrek, 2021	39
Grafik 14. İhracat, ithalat ve dış ticaret dengesi	44
Grafik 15. Dış Ticaret Verileri (Yıllık % Değişim)	46

KISALTMALAR

ADB	: Asya Kalkınma Bankası
DB	: Dünya Bankası
FAO	: BM Gıda ve Tarım Örgütü
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IATA	: Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği'nin
IIF	: Uluslararası Finans Enstitüsü'nün
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
YEP	: Yeni Ekonomik Program

EKLER LİSTESİ

Ek A. Tez Etik İzin İstek Formu	60
Ek B. Çağ Üniversitesi Etik Kurul Onay Belgesi	62
Ek C. Çağ Üniversitesi Etik Kurul İzin Yazısı	63
Ek D. Tez Etik Olur Yazısı	64

1.GİRİŞ

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde başlayan korona virüs salgını (Covid-19) tüm dünyaya hızla yayıldı. Covid-19, küresel ekonomide özellikle turizm, sanayi, hizmetler dengesi gibi sektörleri etkileyerek iç ve dış ticaretin de hızla gerilemesine sebep olmuştur. Tüketici ve üretici endekslerinde büyük düşüşler meydana getirmiştir. Ülkelerin bütçe gelirleri düşerken harcamalarda ise büyük artışlar meydana geldi. Bu gelişmeyle covid-19 salgınının tüm dünyaya yayılması ile üretim, tüketim ve tedarik zincirlerinin etkilenmesi ile küresel ekonomiyle birlikte Türkiye ekonomisindeki faaliyetlerde daralmıştır. Salgının ilerlemesindeki bilinmezlik ve artış problemi ekonomiyi daha da sıkıntılı bir hale getirmektedir. Finansal sorunlar hane halkının gelir kaybı ve firmaların nakit sıkıntısı arz ve talepte de düşüşe yol açmaktadır. Covid-19 salgınının daha fazla yayılmasını engellemek adına uygulanan çeşitli kısıtlama ve tedbirler sonucu çeşitli faaliyetleri büyük oranda azaltarak dış ticaretin gerilemesine neden olmuştur. Salgın sonucunda finansal sorunlar işsizlik, talep azalması, üretim düşüklüğü ve salgındaki belirsizlik dünya ekonomisinde olumsuz etkiler doğurmuş bir kriz dönemine girilmiştir. Ayrıca sokağa çıkma yasağı, seyahat kısıtlamaları ve çalışma saati gibi çeşitli düzenlemelerle hane gelirinde azalma önemli bir boyut kazanmıştır. Dünya çapında milli geliri etkileyen talep ve arzdaki daralmalar ciddi bir ekonomik krize yol açmıştır.

Koronavirüs salgının olumsuz etkileri Türkiye'de 2020 yılının Mart ayında görülmeye başlandı. Mart ayının ortasından itibaren dış ticaret, turizm ve iç talep kanallarını etkileyerek, nisan ayına kadar bu durum tüm ekonomiye yansımıştır. Ülkemizde ikinci çeyrekte daralmanın arttığı gözlemlenmektedir. AVM'lerin kapatılması, hizmet sektöründeki faaliyetlere tümüyle ara verilmesi ve sanayi sektörü gibi birçok iş kollarında sınırlandırmaların uygulanmasıyla salgına karşı tedbirlerin alınması amaçlanmıştır. Bu kısıtlamalar sonucunda iç ve dış talebin azalması sonucunda üretim durma noktasına gelmiştir.

Bu çalışmada Covid-19 salgının Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkilerini mikro ekonomik ve makro ekonomik bir yaklaşım ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri ile ilgili bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü Giriş bölümü, ikinci bölümü Covid-19 pandemisinin küresel ekonomi üzerine etkileri irdelenmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda küresel ölçekte bir daralma gerçekleştiği, bu daralmayla doğru orantılı olarak da uluslararası ticaretin; istihdam, enflasyon, küresel büyüme, turizm ve küresel tedarik zincirleri gibi birçok alan ile birlikte bir daralma sürecine girdiği ortaya çıkmaktadır. Üçüncü bölümde ise Covid-19'un Türkiye'nin dış ticaretine etkileri ile ilgili 2020-2021 yılları arasında yayımlanmış ulusal ve uluslararası ölçekte literatür taraması yapılacaktır. Yapılacak olan bu tarama sonucunda elde edinilen akademik araştırmalar hakkında bu bölümde bilgi verilecektir. Dördüncü bölümde Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkileri detaylı bir şekilde verilmiştir. Salgının büyüme, enflasyon, ödemeler dengesi, merkezi yönetim bütçesi, sanayi üretim endeksi, sektörel istihdam, turizm ve işgücü istatistikleri üzerindeki etkileri bağlamında alt sektörleri kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri geniş bir çerçevede açıklanmıştır. Ülkelere göre ihracat ve ithalat verileriyle birlikte dış ticaret istatistiklerinde meydana gelen değişimler makro ve mikro düzeyde değerlendirilmektedir. Beşinci bölümde, Sonuç yer alırken; altıncı bölümde ise Öneriler kısmı bulunmaktadır.

1.1.ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE GEREKÇESİ

Aralık 2019'da Çin'de ortaya çıkan ve kısa sürede dünyayı etkisi altına alan covid-19 salgını insan yaşamını ciddi anlamda etkilemektedir. Pandemi hakkındaki bilgiler her gün değişiklik gösterirken, dünya genelinde hastalığın hızlı yayılması, hasta ve ölüm sayılarının sürekli artması sosyal yaşamı ve sağlık sistemini olumsuz etkilerken, aynı zamanda belirsizlikleri de beraberinde getirdiği ifade edilebilir. Bu belirsizliğin görüldüğü alanlardan bir tanesi de ekonomi olmuştur. Covid-19, Türkiye ekonomisi ve küresel ekonomide başta turizm olmak üzere, sanayi, hizmetler sektörlerinde üretimin, iç ve dış ticaretin hızla gerilemesine neden olmuştur. Bunun sonucunda tüketici ve üretici güven endekslerinde büyük düşüşler yaşanmıştır. Bunun devamında ise hükümetlerin bütçe gelirleri geriledi, harcamaları arttı. Bu bağlamda Covid-19 salgınının dünya çapında yayılması üretimi, tedarik zincirlerini ve tüketimi etkilemektedir. Türkiye'deki ekonomik faaliyetleri sert şekilde etkileyerek, bazı sektörleri durma noktasına getirmiştir ve birçok büyük şirketin iflas etme noktasına gelmesine neden olmuştur.

Salgının gelişimiyle ilgili belirsizlikteki artış problemi daha vahim hale getirmektedir. Finansal koşullardaki azalma, hane halklarının gelir kaybı ve firmaların nakit akışındaki bozulma, talepte de belirgin bir zayıflamaya yol açmaktadır. Buna ek olarak salgının yayılmasına karşı uygulanan sosyal yalıtım tedbirleri hizmetler sektörü faaliyetlerini büyük

oranda azaltmıştır. Türkiye de sosyal mesafe, sokağa çıkma yasakları, bazı sektörlerde üretimin durdurulması, uluslararası seyahatlerde sınırlamaların getirilmesi gibi salgını önlemeye yönelik uygulanan sınırlayıcı tedbirler ekonomide arz ve talep düşüşlerine neden olmuştur. Kısaca değinmek gerekirse korona virüs ile mücadelede ve alınan tedbirler neticesinde en başında insanların evde beklemeleri istenmektedir. Bu durum talebi azaltmakta, azalan talep ile birlikte çalışanların evlerinde kalma zorunluluğu üretimin de durmasına yol açmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan gelir kayıpları kaçınılmaz olarak ekonominin yeniden daralmasına neden olmaktadır. Bu tedbirlerin çoğuna diğer devletler tarafından uygulandığını da dikkate aldığımız vakit birçok ekonomik sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bunun önüne geçmek amacıyla başta ülkemizi temel alarak birçok ülkede söz konusu talep ve arz düşüşlerini önlemeye yönelik devlet destekli birçok programlar ilan edilmiştir. Ülkemizde iş gücü sektörlerine maddi destek, borç öteleme, kredi sağlama, işgücü maliyetlerini düşürmeye yönelik destekler açıklanmıştır. Salgının doğurduğu finansal sorunlar, işsizlik, talep azalması, üretim güçlükleri ve belirsizlik ülkemizdeki ekonomide olumsuz etkiler doğurmuştur.

COVID-19 Pandemisi Türkiye ekonomisinin uluslararası ticareti üzerinde de önemli olumsuz etkilere sebep olmuştur. Salgın nedeniyle başta AB lkeleri olmak üzere, önemli ihracat yaptığımız ülkelerde görülen benzeri görülmemiş boyuttaki pazar ve talep daralmaları ayrıca sınırlardaki karantina önlemleri etkisine ve virüse karşı tedbirlerin erken alınmaması neticesinde 2020 yılı başlarından itibaren Türkiye uluslararası ticareti olumsuz etkilenmiştir. Covid-19 salgınının tüm dünyada etkisini göstermeye başlamasıyla küresel ekonomi de düşüşler yaşanmış ve uluslararası dış ticaretinde büyük bir azalma meydana gelmiştir. Böylece lkeler ihracat ve ithalat yapamaz duruma gelmişlerdir. Bu çalışmanın problemi Covid-19 salgınının Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkileri ve sonuçlarının neler olduğudur. Covid-19 salgınının etkilerini bilmek, bu alandaki birçok kişiye bilgi verip bu konuda bir farkındalık yaratmak için covid-19'un ülkemizin dış ticareti üzerine etkileri bilinmelidir.

1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada korona virüsün başta Türkiye olmak üzere dünya ekonomisine etkilerinden bahsedilecektir. Koronavirüsün dünya ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri incelenirken, değerlendirme biraz geniş ve farklı bakış açıları sunan opolitik ekonomi bakış açısıyla ele alınacaktır. Salgının ekonomik, sosyal, toplumsal boyutlarının olması, arz ve talep şoklarının bir kompozisyonunu barındırması, bireylerin başta tüketim davranışları olmak üzere pek çok davranışını etkilemesi korona virüsün diğer dışsal krizlerden ayrı bir yere konumlandırmıştır. Virüsün yayılımını kontrol altına alma amaçlı karantina önlemleri Türkiye ve dünya ekonomisini krize sürüklemiştir. Bu durum hakkında örnek verecek olursak Türkiye’de mart ayının ortasından itibaren ekonomik faaliyetleri dış ticaret, turizm ve iç talep kanallarıyla etkilemeye başlamış, etkiler nisan ayı itibarıyla derinleşerek tüm ekonomiye yansımıştır. Türkiye’de salgına karşı tedbir olarak alışveriş merkezleri kapatılmış, hizmet sektöründeki; kafe-kahvehane, kuaför gibi faaliyetlere tümüyle ara verilmiş, restoran, pasta hane gibi iş kollarında faaliyetler sınırlandırılmıştır. Tekstil-hazır giyimden, otomotiv sanayisindeki çok sayıdaki işkolunda iç ve dış talebin düşmesiyle üretim durma noktasına gelmiştir. Bunun sonucunda ise ekonominin bir kriz sürecine girmesine sebep olmuştur.

Küresel salgın sonucunda ortaya çıkan kriz üretim ve birikim sistemlerini kökten değiştirmiştir. Salgın öncesi dönemin alışıldık ticari ilişkileri değişmiş, geleneksel tedarik zincirinde aksama ve kopukluklar yaşanmaktadır. Çalışmada ilk olarak Covid-19 salgının uluslararası ticarete etkileri incelenmiş ve pandemi sonucunda ortaya çıkan krizin ticaretteki etkisi ortaya konulmuştur. Ayrıca yapılan araştırmalar sonucunda küresel ölçekte bir daralma gerçekleştiği, bu daralmayla doğru orantılı olarak da uluslararası ticaretin; istihdam, enflasyon, küresel büyüme, turizm ve küresel tedarik zincirleri gibi birçok alanda daralma sürecine girdiği ortaya çıkmaktadır. Pandeminin olumsuz etkilerinden dolayı bu alanlarda ortaya çıkan değişimler dikkate alınarak değişimin boyutu ortaya konulmuştur. Küresel ekonomide krize neden olan covid-19 salgını Türkiye ekonomisinde birçok alanda benzer etkileri görülmektedir. Salgının arz ve talep dengesinde yarattığı şok, bir yandan dış ticaret hacminin azalmasına diğer taraftan yenilikçi gelişmelerin kaydedilmesine neden olmaktadır. Covid-19’un Türkiye’nin dış ticareti üzerindeki etkilerinin bu bağlamda değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, Covid-19’un Türkiye’nin dış ticareti üzerine etkilerini incelemektir.

1.3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Salgının gelişimiyle ilgili belirsizlikteki artış problemi daha vahim hale getirmektedir. Finansal koşullardaki sıkılaşma, hane halklarının gelir kaybı ve firmaların nakit akışındaki bozulma, talepte de belirgin bir zayıflamaya yol açmaktadır. Salgının yayılmasına karşı uygulanan sosyal yalıtım tedbirleri hizmetler sektörü faaliyetlerini büyük oranda azaltmıştır. Salgın sonrasında üretimden çalışma modeline, ekonomi politikalarından uluslararası kurallara kadar farklı alanlarda hissedilecek değişimler zamana yayılarak kendilerini hissettirecektir. Korona virüs, hâlihazırda 2008'deki küresel finans krizinden beri devam eden bazı sorunların mutasyona uğramasına neden olmuştur. Salgının doğurduğu finansal sorunlar, işsizlik, talep azalması, üretim güçlükleri ve belirsizlik dünya ve Türkiye ekonomisinde farklı boyutlarda olumsuz etkiler doğurmuş, bir kriz sürecine girilmiştir. Ayrıca korona virüsün bazı etkileri zamanla farklı faktörler ve sorunlarla etkileşime girerek şu anda öngöremediğimiz sonuçlar doğurabilir. Küresel ekonomik yapıyı ilgilendiren temel meselelerde ortaya çıkabilecek olası değişiklikleri analiz ederken sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden ve teorilerinden yararlanılması gerekmektedir.

Dünyanın her bölgesine yayılan, iş hayatını durma noktasına getiren ve birçok ülkede önemli siyasi, sosyal ve psikolojik yansımaları olabilecek böylesi bir salgının küresel ekonomik sistemi etkilememesi mümkün değildir. Covid-19 virüsü, 2020 yılında dünya gündemini meşgul ederken sağlık nedeniyle alınan sert önlemler çok ciddi iktisadi ve buna bağlı siyasi etkilere de yol açtı. Coğrafi yayılımı incelendiğinde ilk olarak Uzak Asya'da görülen virüsün etkisi, zamanla Avrupa ve Amerika kıtalarına doğru yöneldi. Virüsün yayılımını kontrol altına alma amaçlı karantina önlemleri dünya ekonomisini krize sürükledi.

Bu çalışmada Covid-19 salgının ticaret üzerine etkileri dünya geneli ile birlikte bölgesel olarak Türkiye bazında değerlendirilerek ve Türkiye dış ticareti üzerine etkileri sunulacaktır. Covid-19'un gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisi üzerindeki etkileri incelenirken, değerlendirme biraz geniş ve farklı perspektif sunan apolitik ekonomi bakış açısıyla ele alınacaktır. Uluslararası ticarete yaşanan gelişmelere değinilecek ve iktisadi sistemde yaşanan değişimin mali boyutunun geniş çerçevede ele alınacaktır. Tüm dünyada etkisini hissettiren covid-19'un Türkiye ekonomisinde sektörel güven endeksleri, dış ticaret istatistikleri, işgücü piyasası, sanayi üretim endeksi, turizm gelirleri gibi alanlara etkisinin ekonomik boyutu ortaya konulacaktır. Bu çalışma kapsamında Türkiye ekonomisinde

belirtilen makroekonomik ve mikroekonomik göstergelerde meydana gelen değişimler incelenecektir.

Bu bağlamda 2020 ve 2021 yılları arasındaki literatür çalışmaları incelendiğinde covid-19 salgınının Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri ile ilgili çok fazla tez çalışması bulunmadığı görülmüştür. Bu durumun çalışmanın önemini artırdığı düşünülmektedir. Bu nedenle covid-19 salgının Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkilerini incelemenin ve çözüm önerilerinin sunulması bu alanda birçok çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4.ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI(SAYILTILAR)

- Dünya Bankası Türkiye için 2021 büyüme oranı %5 olarak tahmin etmektedir.
- IMF raporunda Türkiye'de gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) 2021 yılında %6 küçüleceği tahmin etmektedir.
- Asya Kalkınma Bankası (ADB) salgının ekonomik maliyetini 2 ila 4,1 trilyon Amerikan doları arasında tahmin etmektedir (ADB, 2020).
- Diğer taraftan salgının ekonomik maliyetine ilişkin olarak ilk tahminini 1 trilyon dolar olarak ifade eden Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü (UNCTAD) çok geçmeden bu tahminini 2 trilyon dolar olarak güncelledi.
- Dünya Ticaret Örgütü (WTO) de Covid-19 salgınının küresel ticarete %13 ile %32 arasında bir düşüş olacağını tahmin ettiğini açıkladı.
- Dünya Ticaret Örgütü'nün öngörülerine göre iyimser senaryoda bile küresel ticaretin salgın öncesi haline gelmesinin 2022 yılından önce mümkün olmadığı tahmin edilmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma, Covid-19 salgınının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iç ve dış ticareti üzerindeki etkileri hakkında araştırmalar yapılacaktır. İlgili çalışma kapsamı yalnızca Türkiye ekonomisi üzerine sınırlı olmamakla birlikte araştırmada yer yer Covid-19'un dünya ekonomisine olan etkilerine değinilecektir. Bunların yanı sıra, araştırma bağlamında gerek alan yazın taraması gerekse araştırma uygulaması ile ilgili bazı kısıtlılıklar söz konusu olacaktır. Bu konunun yeni olmasından ötürü yeterli ölçüde tez kaynağına erişememe alan yazın taraması esnasında oluşabilecek bir kısıtlılık söz konusudur.

1.6. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Covid-19: Covid-19 şiddetli akut solunum sendromu covid-19 virüsünün sebep olduğu bulaşıcı bir virüstür. Hastalığın ilk vakası Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde görülmüştür. İlk vakadan sonra hastalık hızla yayılarak günümüze kadar devam eden bir pandemiye neden olmuştur. Dünya çapında birçok vaka görüldü. Covid-19 semptomları kişiden kişiye değişkenlik gösterirken sıkça görülen semptomlar ateş, öksürük, yorgunluk, nefes almakta zorluk ve tat alma duyusunda kayıptır. Virüs bulaşan kişileri semptomlar 14 gün içerisinde görülmektedir. Virüsü ortadan kaldırmak için ilaç geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Virüsü kontrol altına alma işlemleri oluşan semptomların tedavisi, destekleyici bakımları, izolasyon ve deneysel tedbirleri içermektedir.

Pandemi: Pandemi dünyada birçok ülkede veya kıtada geniş bir çevreye yayılarak etkisini gösteren salgın hastalıklarına söylenen genel bir terimdir. Enfeksiyonun daha fazla yayılmasını azaltmak ve pandemiden dolayı ortaya çıkacak vaka sayılarını düşürmek için enfeksiyondan korunma ve kontrol tedbirleri uygulanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) açıklamasına göre pandemi ancak üç koşulu sağlarsa başlamış sayılır;

- Toplumun daha önce yaşamadığı bir hastalığın ortaya çıkışı
- Hastalığa sebep olan etmenin kişiye bulaşması ve kişilerde tehlikeli bir duruma yol açması
- Hastalık etmeninin kişilerde kolay ve hızlı yayılım göstermesi

Ekonomi: Ticaret, dağıtım, üretim ve tüketim, ithalat ve ihracattan oluşarak kişi ihtiyaçlarını karşılamada yapılan her türlü faaliyetleri içermektedir. Belli bir bölge içinde ekonomik sistemden meydana gelmektedir. Söz konusu bu sistem bölgedeki iş gücünü, sermayeyi, doğal kaynakları ve mal ile hizmetlerin tüketimi yer almaktadır.

Teknolojik evrim, tarih ve coğrafya, doğal kaynaklar, gelir ve ekoloji gibi ana faktörlerin birleşimi ile ekonomi oluşmaktadır. Pazar dengesini belirleyen tüketim, tasarruf ve yatırım ekonominin ana öğeleridir. Birincil, ikincil ve üçüncül olmak üzere ekonomiyi oluşturan üç sektör mevcuttur.

Ekonomik kriz: Ekonomik kriz ülkede ekonomik büyümenin etkisi sonucu oluşan likidite bolluğu varlık fiyatlarının artması ile tüketici arz ve talebinin yükselmesine neden olur. Finansal piyasalarda ve konut piyasasında yükselen varlık fiyatlarının çeşitli nedenlerle düşüş yaşanması özellikle finansal piyasada olmak üzere tüm piyasayı etkileyen satış dalgasının

tetikler. Hızlı faiz artışı gibi sebeplerle varlık fiyatları arz ve talebin hızlı bir şekilde gerilemesi durumu genellikle ekonomik krize neden olur varlık fiyatlarında yaşanan düşüş kredi ve likidite sıkışıklığı başlatarak finansman maliyetlerinin yükselmesine, talebin ve üretimin azalmasına neden olur. Daralma yaşayan sektörlerde küçülme ve iflaslar işsizliğin artması ve gelir düzeyinin gerilemesi durumunu doğurmaktadır.

Yabancı yatırımcıların ülkeden çıkması, cari açık ve kamu/özel sektör borçlarının finansmanında sıkıntı yaratarak döviz kurlarının ani ve hızlı yükselmesine ve ithalata bağımlı reel sektörde üretimin ve satışların gerilemesine ve toplu iflaslara neden olur.

Dış Ticaret: Ülkeler arasında gerçekleşen ticarete ise uluslararası veya dış ticaret denir. Dış ticarete mal satma eylemine ihracat denir. Dış satım anlamına gelen ihracat kelimesinin kökeni ise Arapça dışarı çıkma anlamında olan harç kelimesinden türemiştir. Dış ticarete mal alma eylemine ise **ithalat** denir.

Bir ticari ilişkinin oluşabilmesi için alıcı ve satıcı olmak üzere iki taraf olmalıdır fakat her ticari işlemde sadece alıcı ve satıcılar bulunmaz. Aracılar da, ticarete alıcılar ve satıcılar kadar önemlidir. Ticarete alıcı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, satıcı ise ihtiyacı karşılarken bu işlemde yarar sağlamak amacıyla ticari ilişki içinde olurlar. Aracıların genel mantığı ise bir malı ucuza alıp, pahalıya satmaktır ki elde etmek istedikleri fayda aradaki kar miktarıdır.

1.7 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Covid-19 virüsü özelliği itibari ile insandan insana yayılma hızı yüksek olduğu için vaka sayısı katlanarak artmıştır. Vaka sayısının artması ülkelerde sağlık sisteminin çökmesine ve buna bağlı olarak hastalıktan vefat edenlerin sayısının artmasına neden olmaktadır. Pandemi ülkeleri sağlık, turizm, eğitim gibi birçok yönden olumsuz etkilemesi beklenirken ülkeleri etkileyeceği en önemli hususlardan birisi de şüphesiz ekonomidir. Çalışmada covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri geniş bir çerçevede açıklanacaktır. Salgının büyüme, enflasyon, ödemeler dengesi, merkezi yönetim bütçesi, sanayi üretim endeksi, sektörel istihdam, turizm ve işgücü istatistikleri üzerindeki etkileri bağlamında alt sektörleri kapsayacak şekilde ele alınmıştır.

Covid-19 salgınının yol açtığı kriz konjonktürünün dış ticaret dengeleri üzerine yaratmakta olduğu etkiler irdelenecektir; daha sonra ise çalışmamızda krize karşı uygulanabilecek önerilerde bulunulacaktır. Bu çalışmanın yönteminde literatür taraması, veri ve tablolardan faydalanılacaktır.

2. KORONAVİRÜS SALGINI VE KÜRESEL EKONOMİ

Koronavirüsün ortaya çıkmasından sonra dünya da birçok değişiklik baş göstermiş ve ekonomik zorluklar yaşanmaya başlanmıştır. Covid-19'un sağlık olarak bulaşmasının beraberinde ekonomik olarak da bulaşıcı bir hastalıktır. Korona virüs salgınının neden olduğu ekonomik etkinin büyüklüğünün ne olacağı belirsizlik taşımaktadır. Covid-19 ortaya çıkmadan önce dünya ekonomisinde iyileşme görülürken, salgın yayıldıkça dünya ekonomisi derin yara almıştır. (Tosunoğlu ve Kasal, 2020, s. 379).

Covid-19 salgınının hızlı bir şekilde yayılması dünya ekonomisini durma noktasına getirmiştir. Korona virüs vakası ilk olarak Çin'de ortaya çıktığı için bu ülkenin ekonomisi derin yara almıştır. Virüsün küresel ekonomi üzerindeki potansiyel etkilerine yönelik senaryolar farklılık göstermektedir. Ülkeleri bekleyen uzun sürede iki farklı durum ortaya çıkmıştır.

Bunlardan birincisi, virüs salgını devam ettiği sürece ülkeler sınırlarını birbirlerine kapatarak, merkezi yönetim tavrı sergileyerek içe dönük bir ekonomik model sistemi benimsenmiştir. Bir diğeri ise virüs şayet kontrol altına alınırsa ülkeler erken toparlanacağı için büyüme hızlarını artırarak dünya ticaretinde büyük bir rol alacaklardır. Bu virüsün 2019 Aralık ayında Çin'de ortaya çıktığında Çin'in büyüme oranının %6,1 olduğu bilindiğine göre, bu iki senaryo göz önüne alındığında virüs kontrol altına alınırsa yeni büyüme oranının %9'lara kadar yükseleceği öngörülmektedir. Aksi bir durumda diğer senaryo gerçekleşir, virüs kontrol altına alınamazsa, diğer ülkeler Çin'den gelecek ürünlere şüpheli yaklaşacak ve bu durum korkuya dönüşeceğinden hatta Çin'den gelecek turist endişesinin artmasıyla mal ve hizmet hareketlerinde azalma beklenmesi tahmin edilmektedir (Alpago ve Alpago, 2020, s. 106).

Covid-19 salgınının hüküm sürdüğü bu ortamda ekonominin toparlanması için belirli bir zamana ihtiyaç vardır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri daha çok hizmet sektörüne dayandığından; dışa bağlı olmaları, turizm gelirlerine ihtiyaç duymaları sebebiyle ekonominin

bu ülkelerde düzelmesi uzun zaman alacaktır. Ancak gelişmiş ülkelerin ekonomileri sanayi sektörüne dayandığından bu krizden erken çıkacakları, ekonomilerinin daha hızlı düzeleceği tahmin edilmektedir (Kaya, 2020, s. 232).

Yeni koronavirüs, küresel ekonomiyi çoğumuzun daha önce hiç görmediği bir şekilde etkilemektedir. Salgından dolayı üretimde yaşanan, doğrudan ve dolaylı bozulmalar, dünyanın üretim merkezlerinin çoğunda fabrikaları kapanmaya zorlamış; daha az etkilenen bölgelerde ise, gerekli girdileri sağlayamadığı için arz tarafındaki tedarik zincirini kırmıştır. Talep perspektifinden bakıldığı zaman gıda, tıbbi ekipman ve sağlık malzemeleri gibi temel mallarda talep yüksekken, hastalığın daha fazla yayılması, yayılmanın durdurulması için tüketiciler evde kaldıkça toplam talepte düşüşler olmuştur. Hizmet sektörü, salgının ilk günlerinden bu yana turizm, seyahat ve konaklamadan başlayarak ciddi bir şekilde etkilenmiş; karantina ve kısıtlamaların artması ve işsizliğin yükselmesinden dolayı durum daha da kötüye gitmektedir. Her hafta hızla değişen gelişmeler, ekonomik tahminleri de zorlaştırmaktadır (Şanlı, 2020, s. 600)

2.1. SALGIN HASTALIKLAR VE EKONOMİK ETKİLERİ

Tarihte, kolera, veba, sıtma, cüzzam ve AIDS gibi hastalıklar binlerce insanın ölmesine yol açmış ve küresel sağlık mal ve hizmetinin verimli düzeyde sunulamaması, yakın dönemlerde meydana gelen salgınları ortaya çıkarmıştır. Örneğin 1991 yılında Peru’da kolera, 1994 yılında Hindistan ve 1995 yılında Şili’de veba, 1996 yılında Zaire ve Gabon’da ebola, 1998 yılında Hong Kong ve Çin’de Asya gribi örnekleri, salgınların çoğunun kötü çevre koşullarının da etkisi ile genellikle az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır. Bu tür dışsallıkların azaltılması için uluslararası ölçekte çözüm aranmasını ve kaynak tahsisini gerekli kılmaktadır (Mutlu, 2006).

Günümüzde ortaya çıkan Covid-19 salgını da geçmişte yaşanan örneklerle benzer şekilde sağlık hizmetlerinin ülkeler nezdinde aksaklıklarını tekrardan gözler önüne sermektedir. Özellikle küresel alanda ulaşım hizmetlerinin yaygınlaşması küresel salgınların da çok kısa bir süre zarfında yer değiştirmesine neden olmaktadır. Küresel değişimler, ülkelerin meydana getirdikleri nükleer denemeler de bu tarz virüslerin artması ve küresel düzeyde sağlık hizmetlerinin aksamasına yol açmıştır.

Birçok salgın tarihin akışına yön vererek sosyo-ekonomik açıdan çok büyük izler bırakarak dünya nizamını şekillendirmiştir. Siyasi sonuçlardan dolayı imparatorlukların çökmesinden, savaşların kaybedilmesine, güç merkezlerinin değişmesinden, devrimlerin ve

reformların yapılmasına kadar birçok tarihi kırılımı ortaya çıkarmıştır. Can kayıplarının beraberinde ekonomik ve sosyolojik çıktıları salgının büyüklüğüne ve süresine göre farklı sonuçlar doğurmuştur. Örneğin 14. Yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan Veba salgını yaklaşık 100 milyon insanın ölümüne neden olmuştur. Böylesi bir olay sadece ekonomik sonuçlar değil bunun ötesinde daha büyük sonuçlar doğurmuştur. Salgın sonucunda Avrupa’da o dönemin yönetim biçimi olan feodalizm sistemi çökmüştür. “Kara Ölüm” salgınından önce işsizlik ortadan kalkmış, kadınlara işgücünde yer verilmiş ve köylüler kendi arazilerini işlemeye başlamıştır. Uluslararası ulaşımın durması ticareti olumsuz etkilemiş, bu durum salgın bölgelerinden uzak duran kaşifleri yeni pazar yerlerine yöneltmiştir. Halk sağlığına önem verilmiş, sermayenin tek başına yeterli olmadığı anlaşılarak emeğe ve insana verilen önem artmıştır (TÜBA, 2020:23). Ekonomik tarihin kırılım noktalarına neden olan pandemiler; ekonomik düzenlerle birlikte, sektörleri, halkın satın alma alışkanlıklarını, üretimi, mimari yaklaşımlarını, kentleşme anlayışını, istihdamı, teknolojiyi, iş ve yaşam biçimlerini etkilediği görülmektedir.

İş dünyasında önde gelen kuruluşların yaptığı açıklamalarda COVID-19 salgınından dolayı ülke ekonomilerinin zor bir süreçten geçtiği belirtilmekte, salgının bu ekonomileri ne düzeyde etkileyeceğine yönelik bir takım farklı görüşler üzerinde durulmuştur. Basit anlamıyla, hastalığa neden olan virüsün tıbbi bulaşıcılığının beraberinde, ekonomik olarak oluşturacağı olumsuz etkilerin iş dünyasında da büyük bir etki göstereceği belirtilmiştir. Bir diğer kaygı ise, üretimin sektöre uğraması, bunun yanı sıra salgın sebebiyle toplumlarda ortaya çıkan endişeler yüzünden tüketimin artması ve buna bağlı olarak ekonomik verilerde düşüş göstermiştir.

25 Mart 2020 tarihinde gerçekleşen G20 Zirvesi’nde OECD (The Organisation for Economic Cooperation and Development) Genel Sekreteri Angel Gurría yaptığı açıklamada, içinde bulunduğumuz bu süreçte toplum sağlığına yönelik önlemlerin alındığı, yüksek fiyatlar nedeniyle birçok ülke ekonomilerin durağan bir döneme gireceğini, bu durumun daha sonraki dönemlerde ülke ekonomileri üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceğini, pandemi ile mücadeleye devam etmenin yanı sıra ekonomik normalleşmeyi de mümkün olduğunca hızlı bir şekilde iyileştirme çabası olarak görülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yapılan ekonomik araştırmalarda, gelecekteki ekonomik krizlerin etkilerini azaltmak için, ülkelerin daha ciddi önlemlere geçmesi ve hükümetlerin insanlara yaşamlarını sürdürmek için daha iyi bir hizmet sunması ve sağlık krizi bittiğinde özel sektöre duyulacak olan ihtiyacı desteklemesinin

önemine değinilmiştir. İlk olarak üretimdeki gecikmeler sadece Asya ülkelerinde yaşanmasına karşın, son zamanlarda bu durumun dünya çapındaki tedarik zincirleri üzerinde de etkileri görülmeye başlamıştır. Tüm işletmeler, özellikle lojistik, havacılık, turizm ve konaklama gibi kalemlerde ciddi zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Bazı sektörlerde iş kayıpları ve iflaslar yaşanmakta, KOBİ(Küçük ve Orta Ölçekli İşletme)'ler için ticari faaliyetlerin yürütülmesi zorlaşmıştır. Karantina önlemleri, sınır kapatmalar ve seyahat yasakları uygulanmasıyla özellikle kayıt dışı ve kayıtsız istihdam edilen işçiler olmak üzere birçok işçinin işlerine gidememe durumunu ortaya çıkarmıştır.

Salgındaki belirsizlik ve panik ortamı göz önüne alındığında, işletmelerin yatırımlarını, mal ve işçi alımının aksamaması gibi olası durumlar karşımıza çıkmaktadır. Ölümle sonuçlanan olgularla birlikte, hastalığa yakalanıp zamanla iyileşenlerin de olduğu bir süreçte yaşanan bu kitlesel endişe, işverenler ve çalışanlar arasındaki iş bağını ve huzurunu bozmuştur.

Ayrıca işverenlerin çalışanlarına esnek çalışma modelini önermesi ve izinli sayması gibi durumlar doğrultusunda Home Office gibi farklı çalışma modelleri ortaya çıkmıştır. Pandeminin döneminin etkisi azalınca ve yaşamın normale dönene kadar bunun devam etmesi beklenmektedir. Bazı iş kollarındaki daralma, iş huzuru, iş yöntemi ve etik ilkeleri açısından tek düze bir sistemi ortaya çıkararak, evden denetim ve kontrol mekanizmalarının işlevselliğinin sorgulanması gündeme gelmiştir.

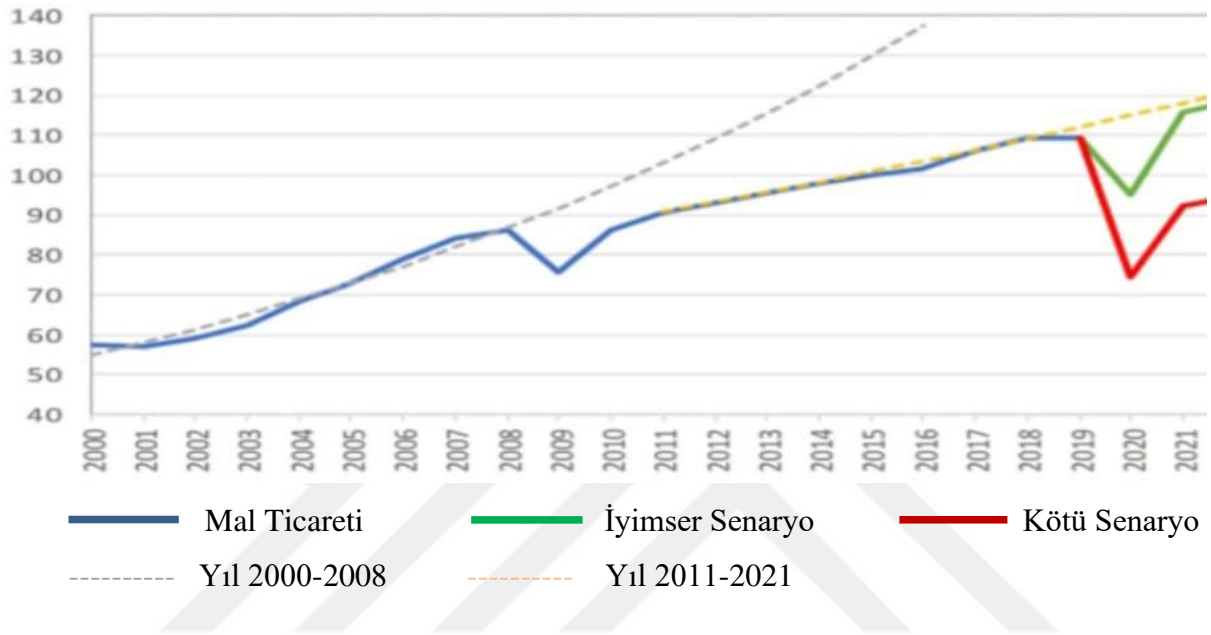
2.2. COVID-19 SALGINI VE DIŞ TİCARET

Pandeminin küresel ekonomi üzerindeki izlerini inceleyebilmek için mal ticaretinin ve toplam ticaret hacminin bilinmesinde yarar vardır. 2019 yılında dünya mal ticareti bir miktar yavaşlama eğilimine girmiştir. Küresel salgınla birlikte mal akışlarında meydana gelen yavaşlama dünya genelinde ekonomik düzeni bozmaya devam etmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ticaret tahmini basın toplantısında 2019 yılına oranla dünya ticaretinin %13-%32 arasında düşüş yaşanacağını açıklamıştır.

2020-2022 yılları için WTO'nun çizdiği küresel mal ticaret hacmi gerçekleşme rakamları ve tahminleri Grafik 1'de verilmiştir. Grafik 1'e göre 2020 yılı için mal ticaretinde bir düşüş gerçekleşmiştir, 2021-2022'de ise toparlanma eğilimi öngörülmektedir. Diğer yandan iyimser senaryoda mal ticaretinde 2020 sonrası toparlanmanın hızlı şekilde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca pandemi öncesi seviyesini (sarı kesikli çizgi) neredeyse geri yakalamaktadır. Kötümser senaryoda ise kısmi bir toparlanma tahmin

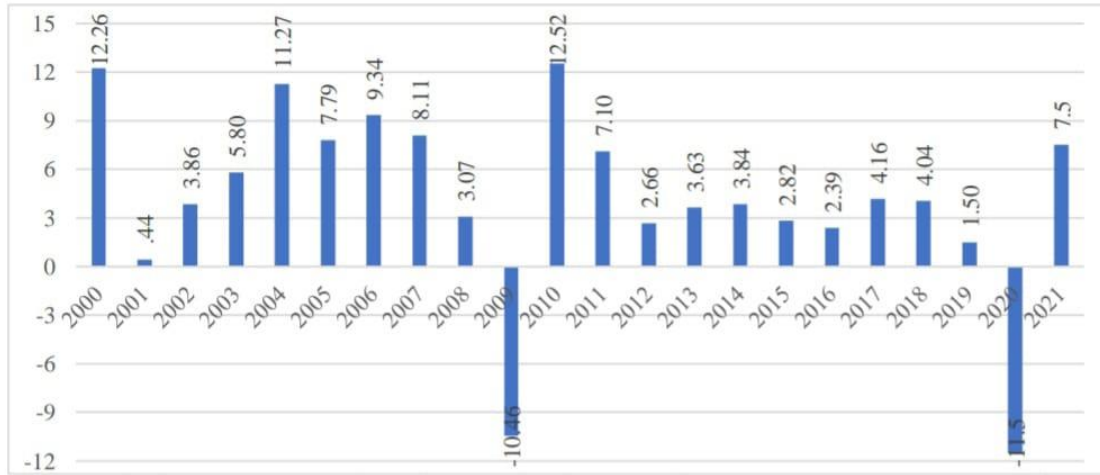
edilmektedir. Fakat Grafik 1’de 2008 krizi öncesi mal ticareti trendinin (gri kesik çizgi) henüz yakalanamadığı sonucuna varılmıştır(WTO, 2020a: 2).

Grafik 1:Küresel Mal Ticaret Hacmi, 2000-2021 (%)

Kaynak: WTO, 2021(Şubat)

2000-2019 yılları arası gerçekleşme ve 2020-2021 yılları tahmin rakamlarını içeren dünya toplam ticaret hacmi verileri Grafik 2’de verilmiştir. 2008 küresel krizin ardından ciddi daralmaya giden dünya ticareti 2000 sonrasında ilk kez 2009 yılında %-10,46 olarak negatif büyüme kaydetmiştir. Dünya ticareti 2010 yılında %12,52 olarak hızlı bir yükseliş trendi yaşasa da 2011- 2019 yılları arasında ortalama %3,57 oranında gerçekleşmiştir. 2011-2019 yılları arasında dünya ticaretinde meydana gelen düşüşün önemli bir nedeni; ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşları ve borçlu olan ülkelerin ithalatlarını azaltmaları yatmaktadır (EBSO, 2020: 12). 2019 yılında küresel yatırımlarda ve ticarete düşüş eğilimine geçmiştir. 2019’un son aylarında ortaya çıkan küresel pandemi ile birlikte dünya sert bir küresel krize doğru sürüklenmekten kaçamamıştır. 2021 yılı için ticaret hacminin %7,5 daralma yaşaması tahmin edilmektedir.

Grafik 2:Küresel Toplam Ticaret Hacmi 2000-2021(%)

Kaynak: IMF, 2020a ve Dilek Göze Kaya,2021

Pandeminin yayılma hızını yavaşlatmak için alınan tedbirler kapsamında hareket kısıtlamaları (ulaşım, seyahat) işgücü arzını olumsuz yönde etkilemiştir. Turizm sektörü, eğlence sektörü, havacılık sektörü, enerji sektörü, imalat sanayisi gibi birçok sektör ve zaruri görülmeyen perakende ticaret gibi pek çok alanda üretim durma noktasına gelmiştir.

Ayrıca üretimdeki azalışa paralel olarak talepte de bir duraksama söz konusu olmuştur. Küresel piyasalarda yaşanan ekonomik belirsizlik ticaret verilerinin dünya genelinde düşmesinde en büyük nedenlerden biri olarak görülmektedir. Önceki yıllarda yaşanan krizlerde hükümetler hızla ekonomiyi teşvik etmeye çalışmışlardır. Ancak COVID-19 pandemisinin kontrol altına alınması için alınan tedbirlerin bir sonucu olarak kriz ilerleme kaydetmektedir.

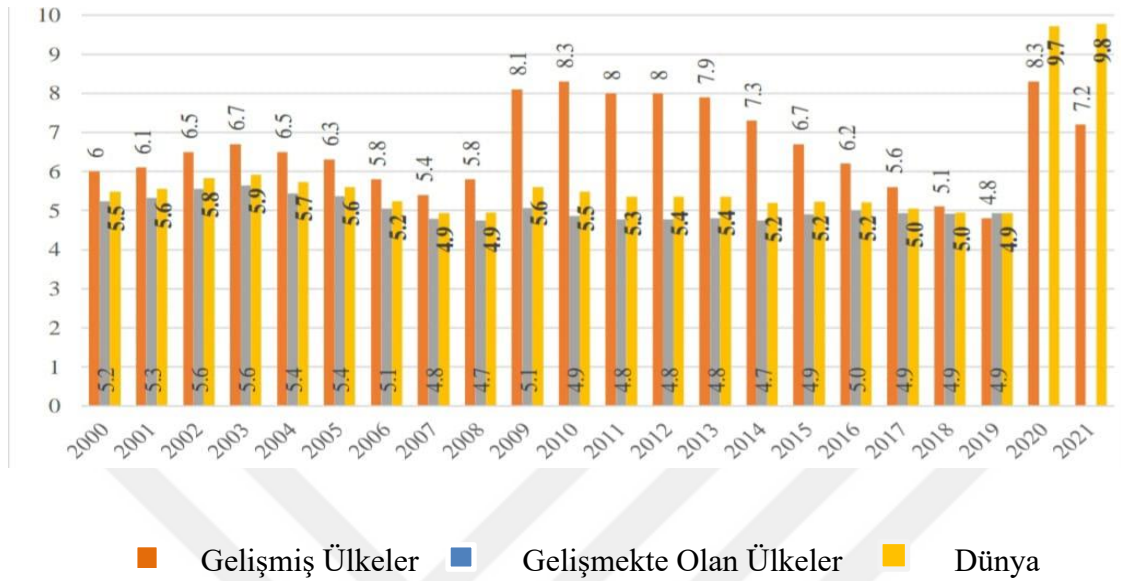
Covid-19 salgını döneminde sağlık krizi olarak başlayan süreç ekonomik kriz olarak devam etmektedir. Bu durum ekonominin teşvikini zor bir hale getirmektedir. Daha önceki krizlerden farklı olarak pandemi öncesinde bankacılık sektörü yeterli sermaye yapısına sahiptir. Salgın döneminde daha iyi bir ekonomiye sahip olabilmek için pandeminin bir an evvel kontrol altına alınması ve hükümetlerin doğru politika seçimleri ile mümkün olduğu söylenmektedir. Nitekim hükümetler; firmalara ve vatandaşlarına geçici gelir destekleri içeren para ve maliye politikaları ile pandeminin yaratmış olduğu ekonomik krize karşı müdahalede

erken davranmışlardır. Hükümetler uygulamaya koydukları doğru ve işleyen para, dış ticaret ve maliye politikaları ile kısa vadede toparlanma sürecine girmeyi amaçlamışlardır. Firmaların ve hane halkının pandeminin geçici bir durum olduğuna ve güçlü şekilde toparlanılacağına inancı artırılmış olacaktır. Böylece ekonomide yaşanan belirsizlik döneminin hafifletilmesi ve ekonominin yeniden canlanması tetiklenmiş olacaktır.

2.3. Covid-19 Salgınının İstihdam Üzerine Etkisi

Büyük Buhran, gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasaları üzerinde daha az bir etkiye sahipti. 2010 yılından sonra işsizlik rakamları genellikle küresel kriz öncesi ekonomik kriz seviyelerinin altında ve düşüşte seyretmiştir. 2008 krizi sonrasında dünya işsizlik oranları 2010-2019 yılları arasında düşüş devam etmiştir (WB, 2015: 3). Grafik 3'te 2008 yılında küresel krizin istihdam üzerinde oluşturduğu negatif yönlü baskının daha çok gelişmiş ülke ekonomilerini etkilediği görülmektedir. 2019 yılında gelişmiş ülkelerde işsizlik oranları %4,8, gelişmekte olan ülkelerde işsizlik oranı %4,9 iken dünyadaki işsizlik oranı ise %4,9 olarak gerçekleşmiştir.

COVID-19 krizi, dünyada 3,3 milyarlık işgücü piyasasını etkilemektedir. Ekonomik faaliyetlerde keskin ve tahmin edilemeyen düşüşler, istihdamda hem iş sayısı hem de toplam çalışılan süre bakımından düşüşlere neden olmaktadır. Birçok ülkede bulunan çoğu sektörde ekonomik faaliyetler ağır ölçüde kısıtlanmıştır. Özellikle KOBİ'ler önemli ölçüde etkilenen sektörler arasındadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre 2020 yılında dünyada işsizlik oranının 33 milyon olduğu açıklanmıştır. İş kayıpları ağırlıklı olarak ihracata yönelik sanayilere bel bağlayan ülkelerle, gelişmekte olan ve yoksul ülkeleri etkileyecektir (Barua, 2020: 23). Krizin, gelir getirici faaliyetler üzerindeki etkisi, özellikle güvencesiz çalışanlar ve kayıt dışı ekonomide çalışan gruplardır. Gelişmekte olan ülkelerdeki işgücünün yaklaşık %70'ini oluşturan kayıt dışı ekonomide istihdam olanlar, pandemi krizinden en fazla etkilenen grupların başında gelmektedir (Kara, 2020: 273).

Grafik 3: İşsizlik Oranları Yıllık Değişim 2000-2021 (%)

Kaynak:WB, (2020b) ve TE(2021), Dilek Göze Kaya

Koronavirüs 2020 yılının dünyada yüksek çaplı iş kayıplarına yol açmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre 2020 yılında küresel ölçekte, çalışma saatinin %8,8 oranında (255 milyon tam zamanlı çalışanın eşdeğeri) azalma gerçekleşmiştir. Küresel işgücü piyasasının yaklaşık %38'i imalat, ticaret, turizm, seyahat, konaklama, ulaştırma sektörlerinde ve diğer hizmet sektörlerinde istihdam edilmektedir. Hizmet sektörü talebinde ve kazancında sert düşüşler yaşanan iflaslara açık bir sektör haline gelmiştir. Sadece ABD'de nisan ayı sonunda 2008 küresel kriz sonrasında yaşanan işsizlik rakamları 30 milyonu aşan işsiz sayısına ulaşılmıştır.

Tecrit önlemleri 2020 yılında ABD'deki işsizlik oranı hafifletilmeye çalışılsa da %6,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Özellikle ulaştırma ve turizm sektörlerinde iş gücünün yoğun olduğu Yunanistan, İspanya, İtalya gibi çoğu Avrupa ülkesinde işsizlik oranlarının çift hanelere yükselmiştir. İşsizlik sigorta sisteminin ve sosyal koruma olanaklarının zayıf olduğu gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin şiddetinin daha da arttığı görülmektedir(UN, 2020:6). Dünya genelinde 600 milyondan fazla perakende ve toptan ticaret hizmetlerindeki, konaklama hizmetlerindeki ve kayıt dışı sektörlerdeki işçiler yüksek gelir kaybı riskine maruz kalmıştır. Finans, bankacılık, yönetim gibi uzaktan gerçekleştirilebilecek işler ise istihdam kaybından

daha az etkilenen alanlar arasındadır. Salgının istihdam üzerindeki olumsuz etkileri sonucunda hem ülke içinde hem de ülkeler arasında gelir eşitsizliğini arttığı görülmüştür.

Pandemiye bağlı olarak 2021 yılında da işsiz sayısının artması yönünde bir beklenti bulunmaktadır. Kısa süreli çalışma saatleri, ücret sübvansiyonları ve firmalara yönelik hibe destekleri işsizliği sınırlamaya yardımcı olsa da koronavirüs pandemisinin işgücü piyasası üzerindeki etkisi devam edeceği tahmin edilmektedir. Özellikle esnek-kısa vadeli sözleşmelerle çalışanların oranı yüksek olan ve işgücü piyasasının büyük bir kısmı hizmet sektöründe barındıran turizm gibi ülkelerin işsizlik karşısında daha etkisiz kalması beklenmektedir. Beklentiler işsizlik oranlarının 2021 yılında artması yönündedir. Bu artış tüketicilerin ve firmaların güvenini azaltan ve belirsizlik ortamını etkileyen dünya ekonomisindeki uzun süren yavaşlamasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), 2020 Nisan ayı itibari ile yaptığı küresel tahminlerine göre, COVID-19 krizi, 2021 yılının ikinci çeyreğinde dünya genelinde toplam çalışma süresinin %6,7 düzeyinde, yani 195 milyon tam zamanlı çalışana eşdeğer bir oranda kayba neden olacaktır.

İşsizlik oranlarına göre 2020 yılı sonunda işsizliğin gelişmiş ülkelerde %8,3'e, dünya genelinde ise %9,7'ye yükselmiştir. 2021 yılında işgücü piyasalarına yönelik uygulamaya konulan politikalar neticesinde gelişmiş ülkelerde işsizlik oranının %7,2 gerilemesi öngörülmektedir. Ancak 2021 yılında dünya genelinde işsizlik oranlarının %9,8 ile neredeyse değişim göstermemesi beklenmektedir.

2.4. Covid-19 Salgının Enflasyon Üzerine Etkisi

Gelişmiş ülkelerde genelde tek haneli düşük seviyesini koruyan enflasyon oranları, gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek oranlarda seyredebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ithal mal talebinin yüksek olması enflasyon üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yüksek bütçe açıkları olan ve dış borçluluk oranı yüksek olan gelişmekte olan ülkelerde döviz fiyatlarındaki artışlar ulusal para biriminin değer kaybetmesine neden olmaktadır. Bu ise enflasyon oranlarının yukarı yönlü hareketini tetiklemektedir. Enflasyon oranlarının ülkelerin özel kesim sermaye yapısı ve kamu kesimi mali yapısı ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. 2000-2007 arasında enflasyon oranlarında ani iniş çıkışlar yaşamadığı görülmektedir.

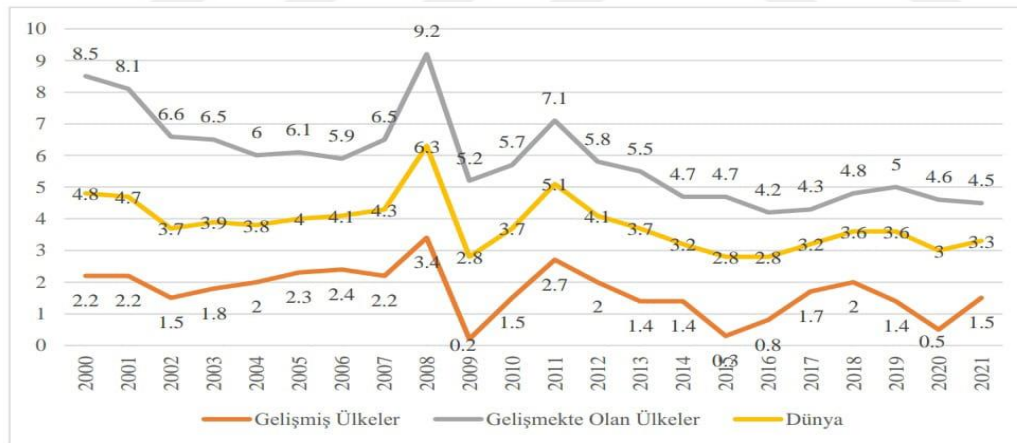
Krizin negatif etkilerinden birisi olan tüketici fiyatlarındaki artış ile dünyada, gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde 2008 yılında enflasyon oranları bir miktar yükselmiştir

(Göze Kaya, 2019: 30). Sonrasında ise pandemiye kadar enflasyon oranlarının kontrol altına alındığı gözlemlenmektedir.

Pandemi sonrasında üretimin durmasına bağlı olarak petrol fiyatlarındaki düşüşler ürün fiyatları üzerinde kısmen rahatlama sağlamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin ulusal para birimlerinin değer kaybının enflasyon üzerinde ciddi bir baskı oluşturmayacağı da ifade edilmektedir.

Asya ve Latin Amerika’da enflasyonun genel olarak kontrol altında olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan Avrupa ülkelerinde de faiz oranları düşük seviyelerde gerçekleşmektedir. Söz konusu gidişat karşısında 2020 yılı dünya genelinde enflasyon beklentisi düşük seyretmektedir. Ancak merkez bankaları faiz oranlarını yine de aşağı yönlü harekete yönlendirmekte ve para tabanını genişletmeye yönelik politikalar hedeflemektedirler (EH, 2020). Örneğin ABD’de politik karar vericiler pandemi etkisi geçene kadar faizleri sıfıra yakın tutacaklarını açıklamışlardır. Ve ardından ekonomiye tampon oluşturmaya çalışan ABD Merkez Bankası faizleri %0-0,25 arasına çekmiştir. Ancak ABD’nin para politikalarına bağlı olarak yarattığı likidite desteği dünya genelinde piyasalarda dalgalanmaya engel olmaya yetmemiştir.

Grafik 4: Enflasyon Oranları Yıllık Değişim 2000-2021(%)

Kaynak: Dilek Göze Kaya, 2019: 30 ve IMF, 2021

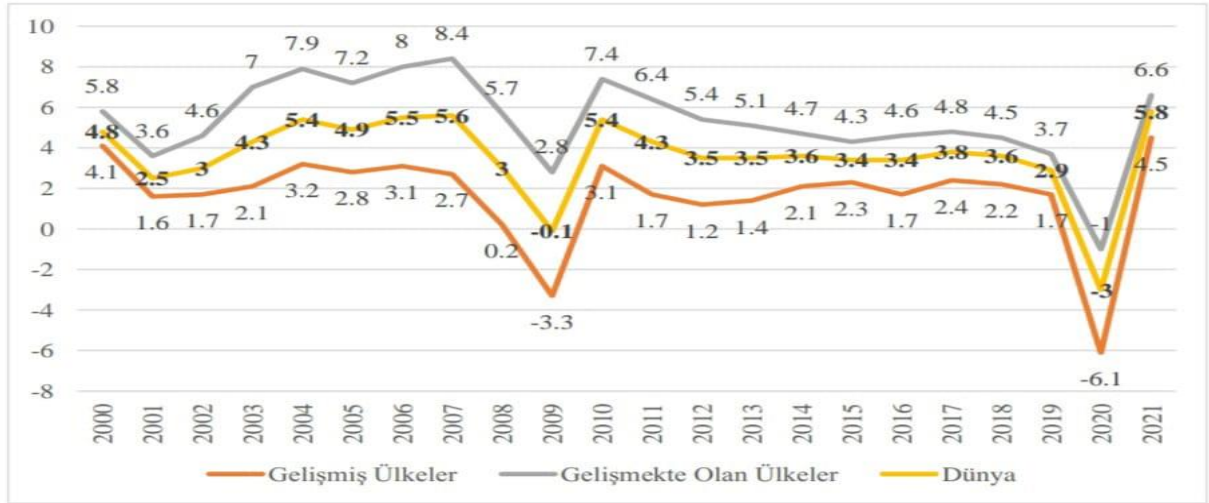
2.5. Covid-19 Salgınının Küresel Büyüme Üzerine Etkisi

Pandemi ile birlikte küresel pazarda ekonomik aktiviteler zayıflamıştır. 2019 yılında dünya büyümesi global yatırım ve ticaretteki azalışlardan etkilenecek hız kaybetmiştir. Ayrıca gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ülke ekonomilerinde verimlilik artışında yavaşlamalar başlamıştır (SBB, 2020: 3). Ticarete belirsizliğin artması ile durgunluğa girilmesi ardından

alınan tecrit önlemlerine eşzamanlı olarak uluslararası ticarete önemli bir daralma yaşanmıştır. Ve dünya ithalat hacminin 2020’de yaklaşık %10 gerilemesi beklenmektedir (EC, 2020b: 3). Ekonomik göstergelerin hemen hepsinde beklentiler olumsuz şekilde gerçekleşmektedir.

Dünya ekonomisinde etkilerini çok hızlı gösteren COVID-19 pandemisi nedeniyle uluslararası mali kuruluşların birçoğu (IMF, WB, NU gibi) dünya ekonomik görünüm raporlarını ve tahmin değerlerini 2020’nin ilk çeyreğinde aşağı yönlü olarak revize etmek durumunda kalmıştır.

2000-2020 yılları arası gerçekleşme ve 2021 yılı tahmin rakamlarını içeren küresel büyüme oranları Grafik-5’te verilmektedir. Kriz dönemlerinde büyüme oranlarının aşağı yönlü seyir izlediği görülmektedir. 2008 küresel krizi sonrasında 2009 yılında gelişmiş ülkelerde %-3,3, gelişmekte olan ülkelerde %2,8 ve dünyada %-0,1’e gerilemiştir. 2010 yılı sonrasında toparlanma gösteren dünya ekonomisi pozitif büyüme oranları sergilemiştir. 2019’da bir miktar daralan dünya ekonomisi pandeminin etkisi ile yirmi iki yıllık periyotta en düşük hali 2020’de görülmektedir. IMF’nin Nisan 2020’de yayınladığı ‘Dünya Ekonomik Görünüm’ raporunda küresel ekonomilerin 2020’de %-3 oranında daralacağı tahmin edilmektedir. Büyüme tahminleri içinde bulunduğumuz dönemde ekonomik daralmanın 2008 krizinin çok ötesinde olduğunu göstermektedir. 2020 yılında büyüme oranları gelişmiş ülkelerde %-6,1, gelişmekte olan ülkelerde %-1 ve dünyada ise %-3’e gerilemiştir. Pandemi gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomi ayırımı yapmadan tüm ülkeleri derin şekilde etkilemiştir. Küresel ekonomide, IMF gibi kuruluşların mali destek programları ile ekonomik faaliyetlerin canlılık kazanması hedeflenmektedir.

Grafik 5: Küresel Büyüme Oranları 2000-2021(%)

Kaynak: Dilek Göze Kaya,2019: 30 ve IMF, 2021b

Ticari arenada belirsizliklerin hüküm sürdüğü ortamda küresel ekonominin toparlanması belirli bir süreç gerektirmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerin üretiminin dışa bağımlı olması, dış borçlarının yüksek olması, turizm gelirin büyük ihtiyaç duymaları gibi nedenler krizin bu ülkelerde daha uzun vakitte çözülmesine neden olacağını düşündürmektedir. Hizmet sektöründen ziyade sanayi sektörüne dayanan üretime sahip ve sermaye yapısı güçlü gelişmiş ekonomilerin ise krizden daha rahat çıkacakları tahmin edilmektedir.

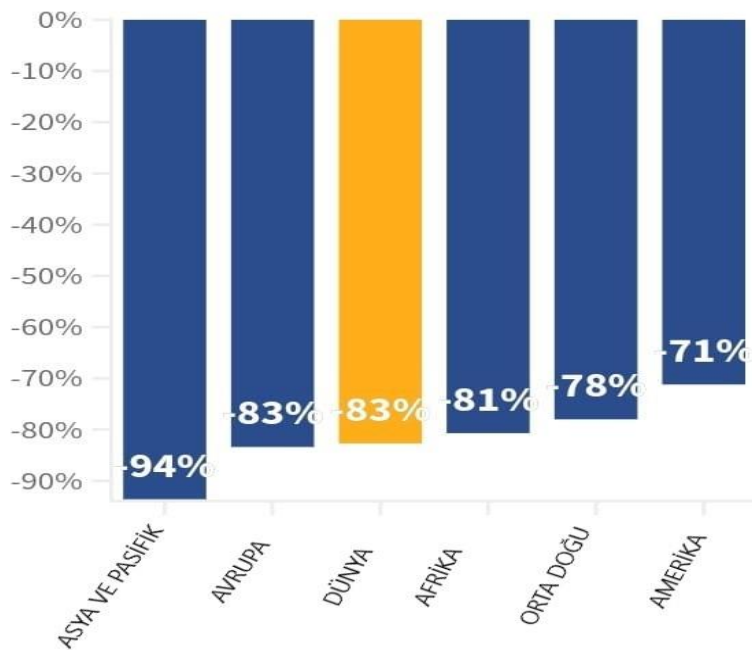
2.6. Covid-19 Salgınının Turizm Üzerine Etkisi

2020 yılının ilk aylarından itibaren Covid-19 salgını ekonomi başta olmak üzere sosyal ve politik açıdan olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Ekonomik olarak salgından etkilenen birçok farklı endüstriden biri olan turizm sektörü, ülke gelirlerine büyük katkı sağlamaktadır. Fakat Covid-19'un yayılmasına karşın ülkelerin aldığı önlemler ve bireylerde salgının büyük panik yaratması, turizm sektöründe büyük kayıpların yaşanmasına neden olmuştur. Turizm alanında meydana gelen gelir ve istihdamda ortaya çıkan büyük kayıplar ülke ekonomilerine doğrudan etki etmektedir. Dünya Turizm Örgütü tarafından açıklanan rapora göre; 20 Nisan 2020'den sonra Covid-19'dan dolayı dünyadaki turizm destinasyonlarının tamamında seyahat kısıtlamaları getirilmiştir. Bu duruma ülke içindeki seyahat kısıtlamaları da eklendiğinde, turizm hareketlerinde düşüş meydana gelmiştir. Buna ülkeler tarafından ilan edilen karantina önlemleri de eklenince 2020 yılının ilk ayları bir

önceki yıla kıyasla dünya turizmde %22'lik bir azalma ortaya çıkmıştır. Tur operatörleri ve turizm acenteleri bu gerileme döneminde en çok zarar eden sektör olmuştur. Kısıtlamalardan dolayı yaşanan rezervasyon iptalleri ya da ertelemeler, tur operatörleri ve turizm acentelerini ciddi finansman kriziyle karşı karşıya bırakmıştır.

Ayrıca turizm endüstrisinin en önemli sektörlerinden konaklamada ise doluluk oranlarında azalmalar yaşanmıştır. Özellikle 2020 yılının mart ayı itibariyle Avrupa'da konaklama işletmelerinin doluluk oranı %26,3 seviyesine gerilemiştir.

Grafik 6: Ülkelere Göre Turist Gelişleri

Kaynakça: Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2021 (Mayıs)

Asya ve Pasifik bölgelerinde 2021 yılının Ocak-Mayıs ayları arasında turist gelişlerinde % 94 düşüş kaydedildi. Aynı dönemlerde Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde sırasıyla % 78 ve % 81 oranlarında düşüş kaydetti. Uluslararası turist gelişleri Avrupa'da %83 iken Amerika'da ise % 71 oranında azaldı (Grafik 6). Uluslararası turizm harcamalarına yönelik veriler, seyahatlerde giden turistlerin az olması talebin zayıf olmasına neden olmuştur. Fakat ABD, Almanya ve Fransa gibi bazı büyük ülkeler, son aylarda düşük toparlanma yaşamıştır. Mevcut verilere dayanarak UNWTO, uluslararası turist gelişlerin 2021 yılının ikinci çeyreğinde dünya genelinde % 83 oranında düşüş olmuştur. Covid-19 aşısının piyasaya kademeli olarak sürülmesi, tüketici güvenini yeniden kazanmaya yardımcı olması,

seyahat kısıtlamalarını kolaylaştırması ve 2021 yılı ve sonraki yıllarda seyahati yavaşça normalleştirilmesi bekleniliyor. UNWTO'nun genişletilmiş 2021 yılı ve diğer yıllar için tahmini senaryolar, 2021'in ikinci yarısından sonra uluslararası turizmde bir toparlanmaya işaret ediliyor. Bununla birlikte, uluslararası turizm açısından 2019 seviyelerine dönüş iki ile dört yıl sürebilir.

2.7. Covid-19 Salgınının Küresel Tedarik Zincirlerine Etkisi

Küresel değer zincirleri, “küresel üretimin, firmalar ve diğer aktörler arasında, coğrafi ve örgütsel anlamda yeniden biçimlendiği sektörler arası bağlantılar kümesini” ifade etmektedir (Gibbon vd., 2008:318).

Tedarik zinciri ağları, Covid-19 salgınının küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği bir başka alandır. Covid-19 sonrası küresel tedarik ağları bozulmuş olup, bu durum tedarikçi ağlarında farklı seviyelerde yayılma göstermiştir. Otomotiv şirketleri, birçok farklı sanayi sektöründe olduğu gibi, parça eksikliğinden dolayı üretimleri durma noktasına gelmiştir. Tedarik zincirlerindeki aksamalardan dolayı imalat şirketleri için iş maliyetini yükseltmiştir.

Uluslararası ticaretin %70'i, firmaların üretimde kullandıkları ham madde, parça ve bileşenlerin, ayrıca hizmetlerin ve sermaye mallarının değişimini içermektedir (OECD, 2020a). Dünya üretiminin üçte biri çok uluslu işletmeler tarafından yapılmaktadır ve bu üretim dünya ticaretinin yarısını karşılamaktadır (OECD, 2018).

Girdi tedarik, ticaret, üretim ve pazarlama sistemlerinin bütünleşik yapısı göz önüne alındığında, ülke ekonomilerinin girift rolleri ve bu rollerin aksamadan yürütülmesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bir iç ve dış talep şoku olan Covid-19 krizinde, birbirine bağlı tedarik zincirlerine sahip ülkeler ticaret, sermaye ve havale akışlarında en büyük daralmaları yaşamaktadır (Addison vd., 2020:2).

Bazı ülkelerde nihai ürünlere yönelik düşük talep, diğer ülkelerde üretilen girdilere olan talebi azaltmaktadır; bu durum, küresel kriz olduğunda aynı anda birden fazla yeri etkileyebilmektedir (OECD, 2020b).

Ayrıca, salgın döneminde kişi ve mal hareketliliğine ilişkin getirilen kısıtlamalar, taşıma ve seyahat masrafları ve gümrük işlemleri için sınırda ek vergiler getirilmesi dış ticareti olumsuz etkilemiştir. Covid-19 salgınından itibaren deniz ve kara taşımacılığı büyük ölçüde devam etse de 2020 yılının mart ayında küresel hava kargo kapasitesi %24,6 oranında küçülmüş, bununla birlikte turizm, yolcu taşımacılığı, bakım onarım hizmetleri, tedarikçiler,

tüketiciler arasında fiziksel yakınlığa dayanan ticarete konu olan hizmetler, seyahat kısıtlamaları ve sosyal mesafe kuralından ciddi şekilde etkilenmiştir (WTO, 2020a).

Emtia ticareti hacmi 2020 yılı ilk çeyreğinde 2019 yılının aynı çeyreğine göre %3 küçülmüştür (WTO, 2020b). Bu çerçevede uluslararası kuruluşların dünya ticaretinin geleceğine yönelik öngörülerine Tablo 1’de yer verilmektedir.

Tablo 1: Dünya GSYİH’si ve Ticareti İçin Son Tahminlerin Özeti

	Reel GSYİH (%Değişim)		Ticaret Hacmi (%Değişim)		Esneklik (Oran)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
DTÖ Dünya Ticaret Öngörüsü						
- İyimser Senaryo	-2,5	-7,4	-12,9	-21,3	5,3	2,9
-Kötümser Senaryo	-8,8	5,9	-31,9	24	3,6	4,1
IMF Dünya Ekonomik Görünümü (Nisan,2020)	-3	-5,8	-11	8,4	3,6	1,4
Dünya Bankası Küresel Ekonomik Beklentileri (Mayıs,2020)	-5,2	4,2	-13,4	5,3	2,6	1,3
OECD Ekonomik Görünüm (Haziran,2020)						
-Tek Vuruşlu Senaryo	-6	5,2	-9,5	6	1,6	1,1
-Çift Vuruşlu Senaryo	-7,6	2,8	-11,4	2,5	1,5	0,9
Not Öğeleri;						
IMF GSYİH (Piyasa Faiz Oranları Bazında)	-4,2	5,4	-11	8,4	2,6	1,6
Dünya Bankası GSYİH (Satın Alma Gücü Paritesi Bazında)	-4,1	4,3	-13,4	5,3	3,3	1,2

Kaynakça: WTO, 2021b

IMF (2020) GSYİH değişim oranı 2020 yılı için %4 düşüş, 2021-2022 yılı tahmini oranı için ise sırasıyla %5,4 ve 4,4 yükseliş olarak güncellenmiştir. Covid-19 salgını, küresel dış ticaret hacminde ciddi hasar yaratırken, diğer yandan uluslararası ticarete yeni ticaret modelleriyle olumlu katkı sunmaktadır.

3.LİTERATÜR TARAMASI

İlk vakanın ortaya çıktığı günden bu yana dünyayı etkisi altına alan korona virüs birçok ülkenin ekonomisini durdurma ve bitirme noktasına getirmiştir. Salgının uluslararası düzeyde yayılmasını önlemek amacıyla yolcu hareketliliğine getirilen kısıtlamalar, tıbbi malzemelere ve bazı zorunlu malların ihracatına getirilen kısıtlamalara, tüketicilerin satın alma alışkanlıklarındaki değişimler uluslararası düzeyde mal ve hizmet ticaretinin de olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Özellikle küresel tedarik zincirlerinde alt sektörlerle göre farklılaşmakla birlikte uluslararası ticaret farklı derecelerde daralma göstermiştir. Covid-19 Pandemisinin uluslararası ticarete etkileri üzerine 2020 ve 2021 yıllarında yayımlanmış-ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılacaktır.

3.1. COVID-19 Pandemisinin Uluslararası Ticarete Etkileri Üzerine Literatür Taraması

COVID-19 salgınının uluslararası ticaret üzerindeki etkileri daraltıcı olmuştur. Salgının dünya çapında yayılmasını önlemek amacıyla yolcu hareketliliğine getirilen kısıtlamalar, tıbbi malzemelere ve bazı zorunlu malların ihracatına getirilen kısıtlamalara, tüketicilerin satın alma alışkanlıklarındaki değişimler uluslararası düzeyde mal ve hizmet ticaretinin de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Küresel tedarik zincirlerinde özellikle alt sektörlerle göre farklılaşma oluşmakla birlikte uluslararası ticaret farklı derecelerde daralma göstermiştir. Tablo 2 ve 3'te COVID-19 pandemisinin uluslararası ve Türkiye ticaretine etkileri üzerine literatür özetlenmiştir.

Yılı	Yazarlar	Çalışmanın Amacı
2021	Curran	Curran vd. tarafından yapılan çalışmada, alınan ticaret politikası önlemlerini ve bunların kapsamlarını irdelemek amaçlanmıştır. Bu çalışmada, Uluslararası Ticaret Merkezi, Dünya Ticaret Örgütü'nün veri tabanından, hükümet web sitelerinden ve basın raporlarından alınan verilerden yararlanılarak Dünya Bankası kategorisine göre önlem alan 90 ülke üzerinde ampirik analiz yapılmıştır. Çalışma, analizi yapılan ülkelerin aldığı önlemleri haklı bulmakla birlikte; kapsam ve nitelik açısından değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün mevcut kurallarına uyumsuzluk olarak alınan önlemlerin ise küresel ticaret kurallarını baltalayacağı sonucuna varmıştır.

2021	Mattera	Mattera tarafından, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UNGC) yönergelerine uygun kurumsal sosyal sorumluluk (CSR) politikalarının uygulanmasının, küresel bir kriz sırasında firmanın performansına nasıl katkıda bulunabileceğini analiz etmek amacıyla yapılan çalışmada, uzun vadeli CRS politikalarının ve sürdürülebilir kalkınmaya olan güçlü bağlılığın, firmanın ekonomik kriz dönemlerinin üstesinden gelmesine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Firmalardaki iş stratejisi üzerine çalışan araştırmacıların, bulguları stratejik planlamaya dahil etmesinin uygun olacağı; tüm paydaşların ve genel olarak toplumun firmanın üstlendiği girişimlerden haberdar olmasını sağlamak için uygun bir iletişim stratejisini uygulaması gerektiği ifade edilmiştir.
2021	Carreno	Covid-19 pandemisinin sağlık üzerinde yarattığı olumsuz etkileri ülkeler kendi vatandaşlar için azaltmak için tıbbi malzemeler ve diğer bazı zorunlu tüketim malları için ticareti kısıtlamaya gitmişlerdir. Bu durumlar uluslararası ticaretin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır sonucuna varılmıştır
2020	Barua	Ekonominin şu anki durumu arz talep ticaret düzeyleri döviz kurları tedarik zincirleri finansal istikrar ve risk unsurları üzerinden ortaya çıkan değişimler üzerine incelemeler yapılmıştır. Salgının çıkarmış olduğu belirsiz süreçlerin kamu nezdinde bir güven kaybının ortaya çıkarmasından ötürü üretici ve tüketici endekslerinde olumsuz bir hava yaratmıştır. Ortaya çıkan havanın etkileri arz ve talep şoklarının telafisi olmayan makroekonomik sonuçların ortaya çıkacağına değinilmiştir.
2020	Fernandes	Daha geniş açıdan bakıldığında ise küresel tedarik zincirlerinin işleyişi kesintiye uğramış ve bu durum dünyanın önde gelen şirketleri de dahil olmak üzere ekonomik hayatı bir bütün olarak önemli ölçüde etkilemiştir. Öyle ki, bu süreçte her gün daha fazla sayıda şirketin operasyonlarını durduğu haberleri gelmekte, kredi derecelendirme kuruluşları notlarını güncelleyerek düşürmekte ve uluslararası örgütler büyüme öngörülerini azaltmaktadır. Bu nedenlerle önümüzdeki aylarda ve yıllarda milyonlarca kişinin işsiz kalabileceği tahminleri yapılmaktadır. Yine bu süreç içerisinde finansal göstergeler ve küresel finans piyasaları keskin düşüşler yaşamış ve oynaklık 2008-2009 finansal krizine yakın seviyelere işaret etmiştir
2020	Şanlı	Yeni korona virüs, küresel ekonomiyi çoğumuzun daha önce hiç görmediği bir şekilde etkilemektedir. Salgından dolayı üretimde yaşanan, doğrudan ve dolaylı bozulmalar, dünyanın üretim merkezlerinin çoğunda fabrikaları kapanmaya zorlamış; daha az etkilenen bölgelerde ise, gerekli girdileri sağlayamadığı için arz tarafındaki tedarik zincirini kırmıştır. Talep perspektifinden bakıldığı zaman gıda, tıbbi ekipman ve sağlık malzemeleri gibi temel mallarda talep yüksekken,

		hastalığın daha fazla yayılması, yayılmanın durdurulması için tüketiciler evde kaldıkça toplam talepte düşüşler olmuştur. Hizmet sektörü, salgının ilk günlerinden bu yana turizm, seyahat ve konaklamadan başlayarak ciddi bir şekilde etkilenmiş; karantina ve kısıtlamaların artması ve işsizliğin yükselmesinden dolayı durum daha da kötüye gitmektedir. Her hafta hızla değişen gelişmeler, ekonomik tahminleri de zorlaştırmaktadır.
2020	Baldwin ve Freeman	Covid-19 pandemisi uluslararası ticaret üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına karşın, politikacılar kendi ülkelerini korumak için yanlış korumacı politikalara yönelirse ortaya çıkacak korumacılık akımı küresel tedarik zincirinin önemli ölçüde bozulmasına ve Covid-19 pandemisinin sağlık ve ekonomi üzerindeki etkilerinin daha ağır zararlar vermesine yol açabileceği çalışmada vurgulanmıştır.
2020	Brown ve Susskind	Covid-19 pandemisi ile ortaya çıkan küresel sağlık sorunun küresel kamu malları bağlamında ele alınıp çözümünde bu bağlamda uluslararası işbirliği ile çözülmesi gerektiği çalışmada vurgulanmıştır.
2020	Loayza ve Pennings	Korona virüsün gelişmekte olan ülke ekonomilerine olan etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada mali teşviklerin ve parasal teşviklerin gerekliliğinden bahsedilmiştir. Özellikle kamu hizmetlerinin devamlılığının sağlanması ve sosyal yardımların önemine dikkat edilmiştir. Korona virüsün küresel etkisini azaltmanın en büyük argüman ise uluslararası organizasyon koordinasyonları olarak vurgulanmıştır.
2020	Kalyankar ve Patil	Çalışmalarında, ikincil verilerden yararlanarak Covid-19 hakkında yayınlanmış raporları, turizm istatistiklerini, DSÖ tarafından yayınlanan verileri ve çeşitli araştırma makalelerini değerlendirerek salgının turizm endüstrisi üzerindeki etkisine nitel bir araştırma tekniği ile değinmişlerdir. Uluslararası düzeyde alınan karantina önlemlerinin sona ermesiyle birlikte turizm endüstrisinin de küresel anlamda toparlanabileceği belirtilmiştir. Ancak salgının turizm endüstrisinin gelişiminde 5-7 yıllık bir gerilemeye neden olacağı göz önünde bulundurulmuş ve gelecekteki turizm beklentilerinin asgari düzeyde tutulması, alınacak önlemlerde bu durumun göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır.
2020	Jean	COVID-19 pandemisinin uluslararası ticaret üzerinde ağır yıkıcı etkilere sahip özellikler barındırdığını belirtmiştir. Ancak Avrupa Birliği'nin çok taraflı tutarlılık ve esneklik dengesini kurmaya çalıştığı belirtilmiştir. Kamu politikaları ve ticaret kurallarının dengelenmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

2020	Vidya ve Prabheesh	Çalışmada, COVID-19 salgını öncesinde ve sonrasında ülkeler arasındaki ticaret yapısı incelenmiştir. COVID-19 salgını sonrasında ülkeler arasında ticaretin birbirine bağlılığı, bağlanabilirliği ve yoğunlukta önemli bir azalma olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, uluslararası ticaret ağının yapısında önemli değişimler olmuştur. Çin'in ticaret ağındaki 'merkez' konumu salgından etkilenmemiştir. Uluslararası ticarete önemli bir azalmanın söz konusu olduğu sonucuna varılmıştır.
2020	Gruszczynski	COVID-19 pandemisinin uluslararası ticaret üzerinde kısa vadede olumsuz etkilere yol açmasına karşın uzun vadede tekrar olağan sürece dönülebileceğini vurgulamışlardır. Ancak diğer yandan, COVID-19 pandemisinin uzunluğuna ve şiddetine bağlı olarak uluslararası ticaret üzerindeki etkilerinin de daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacağı belirtilmiştir.
2020	Kokudo ve Sugiyama	COVID-19 pandemisinin küresel sağlık ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini aza indirmek için, uluslararası işbirliği ve koordinasyonun artırılmasının önemli olduğu çalışmada vurgulanmıştır.
2020	Espitia vd.	Espitia vd. tarafından yapılan çalışmada, Covid-19'un ve işbirlikçi olmayan ticaret politikalarının dünya gıda pazarları üzerindeki etkisini analiz etmek amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, pandeminin başlamasını takip eden çeyrekte, küresel gıda ihracatının ortalama %6 ila %20 arasında azalabileceğini ve küresel fiyatların ortalama % 2 ila %6 arasında arttığı; ihracat kısıtlamalarının artması nedeniyle de dünya gıda fiyatları ortalama % 18'e kadar yükseleceğini belirtmiştir. Bu durumdan en çok etkilenenin, gıdada ithalata bağımlı olan gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelere olacağı sonucuna ulaşmıştır.
2020	Mckibbin & Fernando	Covid-19'un küresel makroekonomik etkilerini incelemiştir. Çalışmada, küresel hibrit DSGE / CGE genel denge modeli kullanılarak yedi Covid-19 senaryosu oluşturulmuş ve makroekonomik sonuçları irdelenmiştir. Çalışmanın örneklemini 24 ülke, 4 bölge ve 6 sektörden oluşmaktadır. Çalışmada yetkililerin, otomatik dengeleyicilerin bütçe açıklarının artmasına izin verdiklerini daha sonra bunu halktan alınan vergilerle kapatılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Oluşturulan senaryoda mali harcama artışlarına da yer verildiği belirtilmiştir. Çalışmada oluşturulan senaryoların, tüm ekonomilerde, özellikle nüfus yoğunluğunun fazla olduğu ve sağlık sisteminin az gelişmiş olduğu yerlerde, sağlık sistemlerine yatırım yapılmasıyla önlenebilecek maliyet ölçeğini gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
2020	Obayelu	Ulusal, bölgesel ve bölgeler arası ticaret akışının sağlanmasındaki politikalara katkıda bulunabilmek amacıyla yapılan çalışmada; ticaret verileri, politik uygulamalar, uluslararası kuruluşların büyüme tahminleri çerçevesinde

		Covid-19'un tüm Afrika ülkeleri üzerindeki etkisi, söylem analizi ile değerlendirilmiştir. Tarifeler ve ithalata getirilen diğer kısıtlamaların, kritik ürünlerin Afrika ülkelerine girişinin akışına zarar verdiği ifade edilmiştir. İşbirlikçi olmayan ticaret politikaların da Afrika ülkelerindeki mal fiyatlarında artışa neden olduğu belirtilmiştir. Çalışmada, tarifelerde düzenleme yapılması; Afrika'daki ihracatçılar ile ithalatçıların özellikle yoksul kesimin en fazla tükettiği ürünler üzerinde vergi indirimi yapılması ve idari yüklerinin azaltılması önerilmiştir.
--	--	---

Tablo 2: COVID-19 Pandemisinin Uluslararası Ticarete Etkileri Üzerine Literatür Taraması

3.2. COVID-19 Pandemisinin Türkiye'deki Ticarete Etkileri Üzerine Literatür Taraması

Yılı	Yazarlar	Çalışmanın Amacı
2021	Yıldırım	Türkiye'nin ithalatına bakıldığında ilk iki çeyrekte aslında Dünya ve AB benzeri bir trendin Türkiye'de olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de pandemi süreci gecikmeli başladığı için bunun dış ticaret üzerindeki yansımaları da gecikmeli olmuştur. Türkiye'nin ithalatı birinci çeyrekte 2019'un birinci çeyreğine oranla %10 artmış (pandeminin etkisi birinci çeyrekte neredeyse hiç yaşanmamıştır), ikinci çeyrekte %16'lık bir daralma yaşanmıştır.
2020	Acar	Covid-19 pandemi sürecinin ithalat-ihracat, turizm gelirleri gibi dış ticaret ve cari açık bileşenleri üzerindeki etkisinin döviz gelirlerini azaltıcı yönde ve olumsuz olacağı dikkate alınırsa, mevcut döviz rezerv stoklarının taşıdığı önem daha da artmaktadır. Dolayısıyla döviz kurlarını düşük seviyelerde tutabilmek için zaten kıt olan döviz rezervlerin kullanılması, Türkiye ekonomisi açısından, ilerleyen pandemi sürecinin önemli risklerinden birisi olarak ifade edilmektedir.
2020	Bişkin	Türkiye'de Covid-19 sürecine yönelik bir değerlendirme yapıldığında, 10 Mart'ı 11 Mart'a bağlayan gecenin ilk saatlerinde Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca, korona virüs (Covid-19) salgını ile ilgili olarak bir vatandaşın sonuçlarının pozitif çıktığını belirtmiştir. Daha sonra Türkiye, 13 Mart 2020 itibarıyla 9 Avrupa ülkesine yönelik uçuşları askıya alma kararı almıştır. 21 Mart 2020 itibarıyla da Türkiye'den uçuşların yasaklandığı ülke sayısı 68 olmuştur. Dolayısıyla Covid-19 nedeniyle Türkiye'de Mart 2020 tarihi itibarıyla

		seyahat kısıtlamalarının başladığı görülmektedir.
2020	Taymaz	Türkiye için girdi çıktı tablosunu kullanarak alternatif senaryolar kapsamında salgın nedeniyle kısıtlanan veya tamamen kapatılan sektörlerdeki talep düşüşünün ilişkili sektörlerde yaratacağı daralmayı tahmin etmeye çalışmıştır. İlk senaryoda alınan tedbirler sonucu hava yolu taşımacılığı, konaklama ve yiyecek, seyahat acenteleri, tur operatörleri, gösteri sanatları, kütüphane, müze, spor, eğlence ve dinlence sektörlerinde talebin yüzde 80 azaldığı varsayılmıştır. Alışverişin kısıtlanması ile tekstil ve giyim, petrol ürünleri, bilgisayar ve elektronik ürünlerinin yüzde 30 azaldığı varsayılmıştır. Bu sektörlerdeki toplam talep düşüne karşılık temel eczacılık ürünleri ve Telekom hizmetlerinde talebin yüzde 20 arttığı kabul edilmiştir.
2020	Adıgüzel	COVID-19 pandemisinin Türkiye ekonomisinde ihracat, cari açık ve diğer makroekonomik göstergelerinde olumsuz etkilere yol açtığını belirtmiştir.
2020	Göze Kaya	Covid-19'un etkisine ve bu virüse karşı tedbirlerin geç alınması neticesinde 2020 yılının başında dünya ekonomisi büyük bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. Covid-19'un tüm dünyada etkisini göstermeye başlamasıyla küresel ekonomi düşüşe geçmiş, dünya dış ticaretinde büyük bir azalma meydana gelmiştir. Böylece ülkeler ihracat ve ithalat yapamaz duruma gelmişlerdir.
2020	Ekren	Ekren, salgının Türk ekonomisine ve işletmelerine yapacağı etkileri incelemiştir. Yapılan çalışmada, Türkiye genelinde Covid-19 döneminde, 13 Sektörde (madencilik ve enerji, tekstil, inşaat, ticaret, turizm, imalat, finans, otomotiv, bilişim, sağlık, lojistik ve taşımacılık, tarım, gıda) faaliyet gösteren firmalardan elde edilen 266 anket verileri kullanılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda, firmaların başlıca sorunlarının sırasıyla talep daralması, finansman sorunları, maliyet artışı, kalifiye personel ve tahsilat sorunları olduğu tespit edilmiştir. Bu beş temel sorunun firmaların Covid-19 döneminde bildirdikleri sorunların %70'ini oluşturduğu ifade edilmiştir.
2020	Güven	Covid-19 salgınının ekonomik boyutta yarattığı olumsuz etkinin ne kadar süreceği belirsizliğini korumaktadır. Dünyada birçok ülkede sokağa çıkma yasaklarının uygulanması, fiziksel temaslardan kaçınılması neticesinde insanlar ihtiyaçlarını perakende satış yapan mağazalar yerine hızlı ve pratik yol olan e-ticareti kullanmaya başlamışlardır. Bu virüs ile çoğu sektör olumsuz etkilenmiş, e-ticaret ise yükselme eğilimine girmiştir. Salgının nasıl bir seyir izleyeceğinin henüz belli olmaması, insanların yaşam şeklini etkilemiş ve tüketiciler e-ticareti yaygın bir şekilde kullanmaya başlamışlardır.

2020	Tekoğlu	Covid-19 döneminde dış ticarete Türkiye'deki kriz yönetiminin başarılı olup olmadığını saptamak amacıyla, McConnell'in kriz yönetimi performansına ilişkin süreç sınıflandırması bağlamında incelemiştir. Çalışmanın verileri kapsamında, salgının ilk altı aylık döneminde Türkiye'nin dış ticaret açısından kriz yönetiminin başarılı olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye'nin yeni ticari düzende, enerji, gıda ve savunma gibi stratejik sektörlerde kendi üretimini gerçekleştirerek dışa bağımlılığı azaltan ve üstün olduğu sektörlerde temel tedarikçi konumunda olmasını sağlayan bir sistemin öngörüldüğü ifade edilmiştir.
2020	Akalın	Kamu finansman açıkları enflasyonu ve faizi tetiklemekte, yüksek enflasyon sermayenin erimesine, yüksek faiz oranları tasarruf-yatırım seviyesinin düşmesine neden olmaktadır. Yüksek faiz ve yüksek enflasyon piyasada daralmaya, işsizliğin artmasına, üretimin ve ihracatın azalmasına neden olarak dış dengeyi bozmaktadır. Yaşanan ekonomik daralma ve yüksek cari işlemler açığı milli geliri yani büyümeyi olumsuz şekilde etkilemektedir
2020	Yılmaz ve Bayram	Covid-19 döneminde Türkiye'de e-ticaret ve ihracat verilerini incelemek amacıyla yapılan çalışmada, en çok e-ihracatı yapılan ürün kategorisinin hazır giyim; salgın döneminde en çok azalış gösteren sektörün ise seyahat ve turizm olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, Türkiye'de e-ihracat ve e-ticarete; ödeme, kargo ve iade, yabancı dilde hizmet verebilecek internet siteleri, çağrı merkezleri yetersizliği, gümrük işlemlerinin hızı gibi konularda sorunların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Devletin e-ticareti ve e-ihracatı teşvik edici destekler sunması, gerekli düzenlemeleri yapması gerektiği ifade edilmiştir.

Tablo 3: COVID-19 Pandemisinin Türkiye'deki Ticarete Etkileri Üzerine Literatür

2020-2021 süresince covid-19 salgının Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri ile ilgili yapılmış güncel araştırmalara ulaşma hedefiyle ulusal ve uluslararası bir literatür incelemesi yapılmıştır.

Ulusal Tez Merkezi (www.yok.gov.tr, 2021) veri tabanında konu ile ilgili ülkemizde yapılmış herhangi bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. DergiPark (www.dergipark.org.tr, 2021), Google Scholar (www.scholar.google.com, 2021) gibi veri tabanında tarama yapılarak COVID-19 salgınının Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkileri hakkında yapılmış 17'si uluslararası ve 12'si ulusal olmak üzere 29 çalışmaya ulaşılmıştır. Bunlar covid-19'un ekonomik etkileri konusunu ele alan farklı yaklaşımlarda çalışmalardır.

COVID-19 pandemisinin Türkiye ve uluslararası ticarete etkileri üzerine literatür çalışmaları sonucunda salgınının ekonomik bir krize neden olduğu ve bir çok alandaki daraltıcı yönleri ele alınmıştır.

4. KORONAVİRÜS SALGINI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

İlk olarak Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve zamanla tüm dünyaya yayılan COVID-19 salgınının Türkiye'deki ilk vakası Sağlık Bakanlığı tarafından 11 Mart günü açıklandı. Türkiye'de koronavirüsün görülmesi sosyal, ekonomik, siyasi, hukuki, askerî, dinî ve kültürel gibi birçok alanda önemli etkilere ve sonuçlara neden olan radikal kararlar alındı. İlk olarak 12 Mart 2020'de eğitim ve öğretime ara verilmiş bütün üniversitelerde bahar dönemi dersleri iptal edilerek uzaktan eğitim modeline geçilmiştir. 13 Mart 2020 tarihinde Ulaştırma ve Altyapı Bakanı birçok Avrupa ülkelerine yönelik seyahat kısıtlamaları 14 Mart saat 08.00'den itibaren 17 Nisan tarihine kadar durdurulacağını açıkladı. Diyanet İşleri Başkanlığı 16 Mart tarihinden itibaren başta cuma namazı olmak üzere cami ve mescitlerde cemaatle namaza ara verildiğini açıkladı. Ayrıca restoranlar, alışveriş merkezleri, müzeler, dershaneler, oteller ve güzellik merkezleri, kahvehaneler, konser mekanları, spor salonları, dernek lokalleri ve gece kulüpleri, gibi iş yerleri geçici süreliğine kapatıldı.

Millî Savunma Bakanlığı tarafından askerî kışlalarda tüm sevk ve terhis işlemleri bir ay boyunca ertelendi. Hâkimler ve Savcılar Kurulu ise tutuklu ve acil işler ile zaman aşımı davaları dışındaki tüm duruşma, müzakere ve keşiflerin 15 Haziran'a kadar iptal edildiğini açıkladı. Türk Hava Yolları başta olmak üzere bütün havayolu şirketleri tüm yurt dışı ve yurt içi uçuşlarını ikinci bir duyuruya kadar durdurduğunu duyurdu. Toplu alanlarda maske kullanma zorunluluğu getirildi. Şehirlerarası seyahatlerde ise ulaşım valilik iznine bağlandı ve toplu taşıma araçlarında seyrek oturma düzenine geçildi. Yüzlerce yerleşim yeri, köy ve kasaba covid-19 tedbirleri kapsamında karantinaya alındı.

Ülkede virüse bağlı ilk ölüm ise 17 Mart 2020'de gerçekleşti. 65 yaş ve üzeri kişilerde koronavirüs etkisinin daha fazla olduğunun tespitinin ardından 22 Mart 2020'de 65 yaş üstü ve kronik hastalığı olan kişilere sokağa çıkma kısıtlamasına gidildi. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, 1 Nisan 2020'de yaptığı konuşmada koronavirüsün tüm ülkeye yayıldığını açıkladı. 3 Nisan 2020 itibarıyla 20 yaş altı gençlerin bulaşma riskine sahip olmaları nedeniyle sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiş, 1 Haziran 2020 sonrası 18 yaş altı olarak yaş aralığı güncellenmiştir. Türkiye'de iş yerlerinin kapatılması ve çeşitli kısıtlamalardan dolayı kültürel etkinliklerin ertelenmesi krizin hem arz hem de talep yönünden daralma etkisini artırmıştır. Ayrıca yaşanan arz ve talep daralmasının birlikte gerçekleşmesi sebebiyle de diğer küresel krizlerden ayrılmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin durma noktasına gelmesi ile birlikte yaşanan üretim kaybının devam etmesi de krizin derinleşmesine yol açmıştır.

4.1. Covid-19'un Türkiye'de Ekonomik Etkileri

Küresel piyasaları etkileyen COVID-19, küresel piyasalara entegre olmuş bir Türkiye ekonomisi için daraltıcı etkiler ortaya çıkarmıştır. Nitekim Türkiye'de iç ekonomi dinamiklerini olumsuz etkileyerek, ekonomik büyümeye dair beklentilerin aşağı yönlü revize edilmesine sebep olmuştur.

Bu çalışmada COVID-19'un Türkiye ekonomisine etkilerini değerlendirmek için büyüme rakamları, enflasyon, turizm istatistikleri, ödemeler dengesi, dış ticaret istatistikleri, işgücü istatistikleri, net sermaye akımları, sektörel istihdam ve sektörel güven endekslerine etkileri incelenmiştir.

4.1.1. Covid-19 Salgınının Büyüme Üzerine Etkisi

11 Mart tarihinde Türkiye'de ilk koronavirüs testinin pozitif çıkmasının ardından alınan tecrit önlemleri ve tedbirler ekonomiyi durdurma noktasına getirmiştir. Kamunun uyguladığı tedbirler kapsamında öncelikle ekonominin arz tarafına çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Bazı sektörlerde üretimin durdurulması veya kapasite sınırlaması getirilmesi ile özellikle hizmet ve perakende sektörlerinde yer alan çeşitli işletmelerin kapatılması gibi tedbirler, üretkenliğin azalmasına sebep olmuştur.

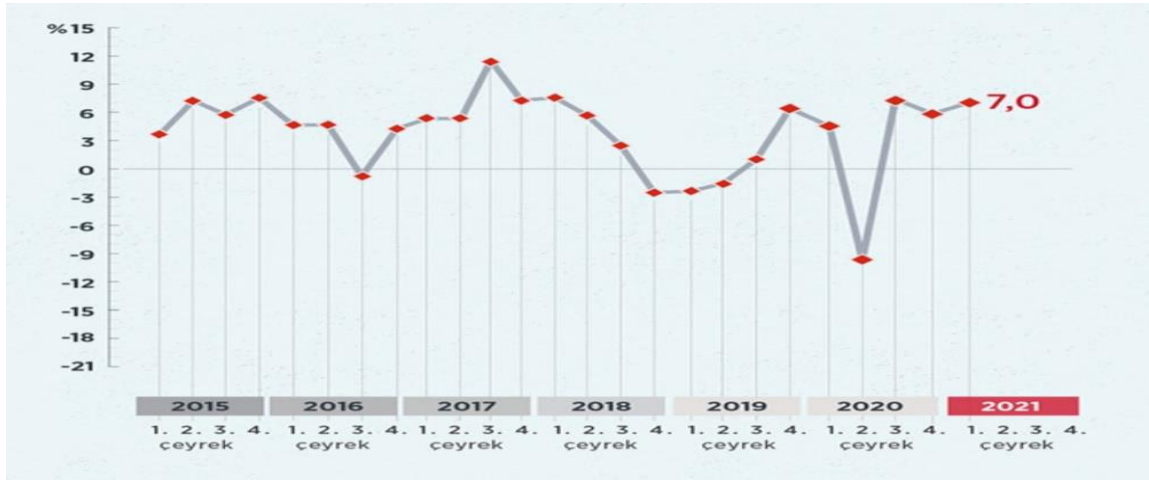
Dünya Bankası (DB), 2021'de yayınlamış olduğu raporda Türkiye ekonomisi hakkında yaptığı tahmini büyüme, 2021 yılı için % 5 ve 2022 için % 4,5 olarak açıkladı.

AB Komisyonu, Türkiye ekonomisinin 2021 yılında %5.2, 2022'de de %4.2 büyüyeceğini öngörmektedir.

Uluslararası Para Fonu (IMF), 2021 yılında Türkiye ekonomisi için %6, 2022'de de %3,5 oranında büyüyeceği öngörüsünde bulundu.

Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Standard & Poor's (S&P), Yaptığı açıklamada Türkiye ekonomisinin 2021'de %4.5 yükselme göstereceği tahmin edilmektedir.

Kredi derecelendirme kuruluşu Moody's Moody's Investors Türkiye ekonomisi ile ilgili tahminlerinde 2021 yılı için %4, 2022'de ise %5 oranında büyüme olacağını öngörmektedir.

Grafik 7: Yıllara Göre Büyüme Verileri

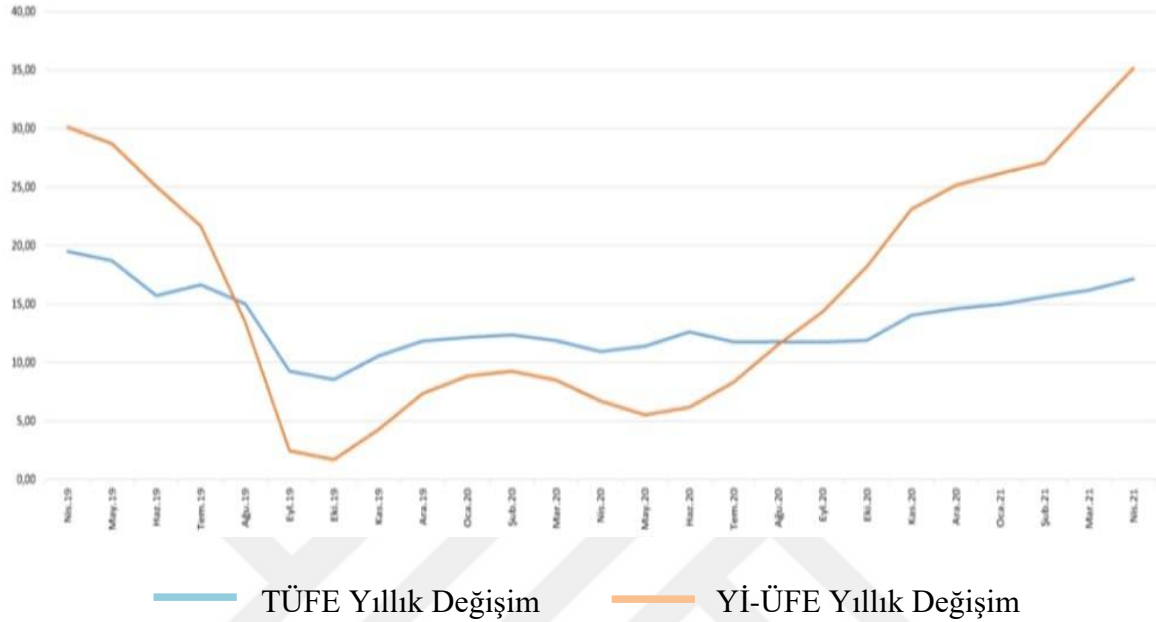
Kaynak: TÜİK, 2021(Mayıs)

Grafik 7’de görüldüğü üzere Türkiye ekonomisi, 2018 dördüncü çeyreğinde % -2,7 oranında, 2019 yılının birinci çeyrek ve ikinci çeyreğinde ise sırasıyla %-2,6 ve % -1,7 daralma meydana gelmiştir. Bu daralmanın nedenlerine baktığımızda ABD ile yaşanan siyasi gerilim ve Türkiye’ye yönelik yaptırım endişeleri büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Türk lirasında yaşanan hızlı değer kaybıyla birlikte ekonomide sert düşüş endişeleri artmış, TL’deki değer kaybı ve enflasyondaki yükselişle birlikte ekonomik büyümenin yerini daralmaya bıraktığını görmekteyiz. 2019’un dördüncü çeyreğinde % 6,4 ve 2020’nin birinci çeyreğinde de % 4,5 büyüme kaydetmiştir. Türkiye ekonomisi, küresel çapta belirsizliklerin arttığı korona virüs kaynaklı zorlukların ön plana çıktığı bir ortamda birçok ülkede daralmalar meydana gelirken, Türkiye ekonomisi peş peşe 3 çeyrek büyüyerek birçok ülkeden pozitif ayrıştı.

Türkiye ekonomisi Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), covid-19 salgını ve kısıtlama tedbirlerinin etkisiyle ekonomik aktivitede yaşanan kayba bağlı olarak zincirlenmiş hacim endeksine göre 2020 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 9.9 oranında daralarak 2009 krizinden bu yana en kötü ekonomik performansı sergilemiş oldu. 2020 yılının ikinci çeyreğinden sonra verilere baktığımızda toparlanma eğilimine girdiği görülmektedir. 2021 yılının ilk çeyreğinde yüzde % 7 büyüme kaydetmiştir.

4.1.2. Covid-19 Salgınının Enflasyon Üzerine Etkisi

Grafik 8:Yıllık Enflasyon Değişim Oranı

Kaynak: TÜİK, 2021 (Nisan)

Grafik 8’de Tüketici Fiyatları Enflasyonu(TÜFE) ve Yurt İçi Üretici Fiyatları Enflasyonu(Yİ-ÜFE) 2019 Nisan ayı itibariyle verilmiştir. Grafikteki verilerde ani düşüş ve ani yükselişlerin meydana gelmesinde etkili olan birçok neden vardır. 2019 Nisan ayı enflasyon oranlarının yüksek olmasının temel nedenine baktığımızda 2018 Mayıs ayında kur krizinin meydana gelmesidir. Yaşanan bu krizin etkisi sonraki aylarda da görülmektedir. 2019 Eylül ayında tüketici fiyatları enflasyonu(TÜFE) ve Yurt içi üretici fiyatları enflasyonu (Yİ-ÜFE)’nün son yıllarda en düşük seviyede seyretmesindeki en büyük etkenler Türk lirasının değer kazanması, enflasyon beklentilerindeki iyileşme ve iç talep koşullarının seyri olmuştur. 2020 Kasım ayı enflasyon oranına baktığımızda tekrardan bir yükseliş eğilimine girdiğini görmekteyiz. Enflasyondaki yükselişin nedenlerine baktığımızda Türk lirasındaki değer kaybına bağlı olarak döviz kurundaki yükseliş, tarımsal emtia fiyatları ve mevsim değişikliğine bağlı arz ve talep yönlü unsurlar etkili olmuştur.

Türk Lirası’nın son aylarda gözlenen değer kaybı ile yüksek düzeylerde seyreden döviz kuru geçişkenliği dikkate aldığımızda, enflasyon üzerindeki yukarı yönlü baskılar

sürmektedir. Bu kapsamda, TCMB 3 Kasım'da yayımladığı Enflasyon Raporu'nda 2020 yılsonu enflasyon oranının %8,9'dan %12,1'e yükseldiğini belirtti (İşbank,2020/a).

4.1.3. Covid-19'un Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi

2021 yılının Ocak ayında 218 milyon USD tutarında gerçekleşen net doğrudan yatırımlar kalemindeki sermaye girişi şubat ayında 714 milyon USD olarak gerçekleşti. Bu süreçte sermaye yatırımları bir önceki aya kıyasla 257 milyon USD artarak 482 milyon USD seviyesine yükselmiştir. Gayrimenkul yatırımları ise 158 milyon USD artışla 466 milyon USD seviyesine çıktı. Yurt dışında yaşayan kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının sektörlere göre dağılımına bakıldığında, şubat ayında ulaşım araçları imalatı ile bilgi ve iletişim kalemlerine yönelik yatırımların öne çıktığı görülmüştür. Şubat ayında doğrudan yatırımlarda Hollanda ve Güney Kore ilk sıralarda yer aldı. Ayrıca, 2020 yılının Ocak -Şubat aylarında 1,2 milyar USD olan net doğrudan yatırımlar, 2021 yılının aynı döneminde 932 milyon USD seviyesine düştü.

2021'in Ocak ayında Genel Hükümet tarafından yapılan yüklü Euro Bond ihracına bağlı olarak 4,8 milyar USD seviyesinde gerçekleşen portföy yatırımları kalemindeki net sermaye girişleri, şubat ayında önemli ölçüde azalarak 273 milyon USD oldu.

Şubat ayında diğer yatırımlar sektöründe 666 milyon USD'lik net sermaye girişi oldu. Bu dönemde yurt içi bankaların yurt dışı muhabirlerindeki efektif ve mevduat sermayeleri 1,4 milyar USD net düşüş kaydederken, yurt dışı bankaların yurt içindeki mevduatlarında 70 milyon USD tutarında net yükseliş gözlemlendi.

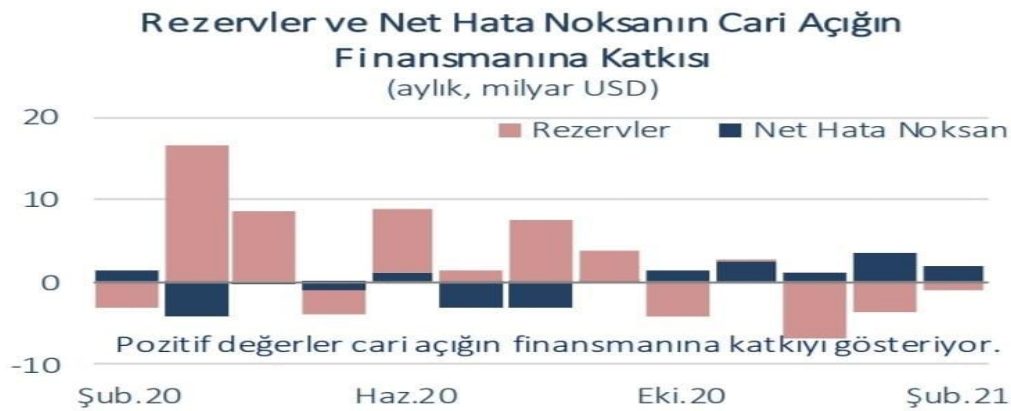
2020 yılının Şubat ayında 1,4 milyar USD açık veren cari denge, 2021'in aynı aya kıyasla 2,6 milyar USD cari açık verdi. Bu bağlamda, 2021 yılının ilk iki ayında cari dengesindeki açık 4,4 milyar USD seviyesinde gerçekleşti.

Grafik 9: Türkiye'ye Net Sermaye Hareketleri

Kaynak: TCMB, 2021(Şubat)

Rezerv varlıklar 2021'in Şubat ayında 925 milyon USD arttı. Ocak ayında 3,6 milyar USD ile hızlı yükseliş kaydeden rezerv varlıklar, Şubat'ta da 925 milyon USD arttı. Ayrıca, 12 aylık kümülatif verilere göre rezerv varlıklardaki azalış 27,4 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiş oldu.

Şubat ayında net hata ve noksan kaleminde 1,9 milyar USD tutarında sermaye akışı gerçekleşirken, yılın ilk iki ayında net hata ve noksan kalemi altında kaydedilen sermaye akışı ile 5,4 milyar USD'yi aştı.

Grafik 10: Türkiye'ye Net Sermaye Hareketleri

Kaynak: TCMB, 2021(Şubat)

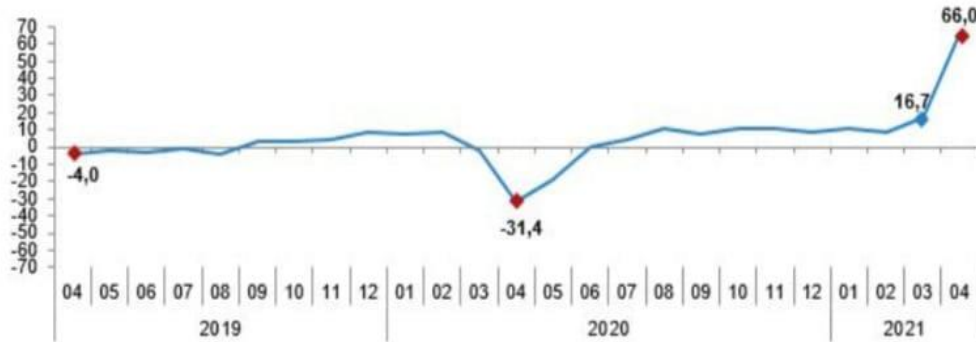
4.1.5. Covid-19 Salgınının Sanayi Üretim Endeksi Üzerine Etkisi

Türkiye’de Mart ayında yeni tip korona virüs (Kovid-19) salgınına karşı alınan tedbirler ve sınırlamalar nedeniyle çoğu alanlarda çalışmalara ara verilirken, özellikle sanayi sektöründe uzaktan çalışma veya esnek çalışma modelleri uygulanmıştır. Grafik 11’de görüldüğü üzere, uygulanan kısıtlamaların etkisi 2020 yılının ikinci çeyreğinde belirgin bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Sanayi üretimi, 2020 yılının ikinci çeyreğinde takvim etkisinden arındırılmış verilere göre, 2019 yılının aynı çeyreğine kıyasla yüzde 16,9 düşüş gerçekleşti. İkinci çeyrekte 2019 yılının aynı çeyreğine kıyasla kaydedilen düşüş ise %20,1 olmuştur.

2020 yılının Temmuz ayında 56,9 seviyesine yükselen imalat PMI Ağustos ayında 54,3 düzeyine gerilemesine rağmen 50 eşik değerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu gelişme sektördeki büyümenin üç aydır devam ettiğine işaret ediyor. Endeksin alt alanları incelendiğinde, imalat sanayisinde gözlemlenen gerileme sonrası dipten dönüşün mayıs ayında başladığını ve toparlanmanın belirgin şekilde güç kazandığı görülmüştür. Sosyal hayatı kısıtlamaya yönelik alınan tedbirlerin gevşetilmesiyle iyileşen talep koşullarının desteklediği üretim artışının yanı sıra yeni siparişler ve yeni ihracat siparişlerindeki yükseliş toparlanmaya katkı sağlamıştır. Ayrıca ek personel ihtiyacında artış gözlemlendi. Bunun sonucunda firmaların istihdam yaratmaya devam etmesini ve satın alma faaliyetlerini sürdürmesini sağladı. Ağustos ayında TL’nin dolar karşısında değerinin düşmesiyle birlikte girdi maliyetlerinde ve ürün fiyatlarında yaklaşık son iki yılın en hızlı artışı gerçekleşmiştir.

2021 yılının ilk iki ayında sanayi üretiminde gözlenen güçlü seyir diğer öncü göstergelerle birlikte ekonomik aktivitedeki toparlanmanın sürdüğünü göstermektedir. Sanayi üretimi şubat ayında takvim etkisinden arındırılmış verilere göre yıllık bazda %8,8 oranında yükselmiştir.

2020 yılının Nisan ayında salgının imalat sektörü üzerindeki olumsuz etkisiyle tarihi dip seviyeye düşen imalat PMI verisi, 2021 yılının Nisan ayında salgının hız kazanmasıyla birlikte 60.6 seviyesine düştü. Ayrıca PMI, son 11 ayın en düşük seviyesine inmesine rağmen 50 eşik değerinin üstünde kalarak sektörde sınırlı büyümeye işaret etti. Endeksin alt alanları incelendiğinde, Nisan’da yurt içinde vaka sayılarındaki yükseliş nedeniyle üretim ve siparişlerin gerilediği, istihdam ve ihracat siparişlerindeki yükseliş eğiliminin devam ettiği gözlemlendi.

Grafik 11: Sanayi Üretim Endeksi (Yıllık %Değişim)

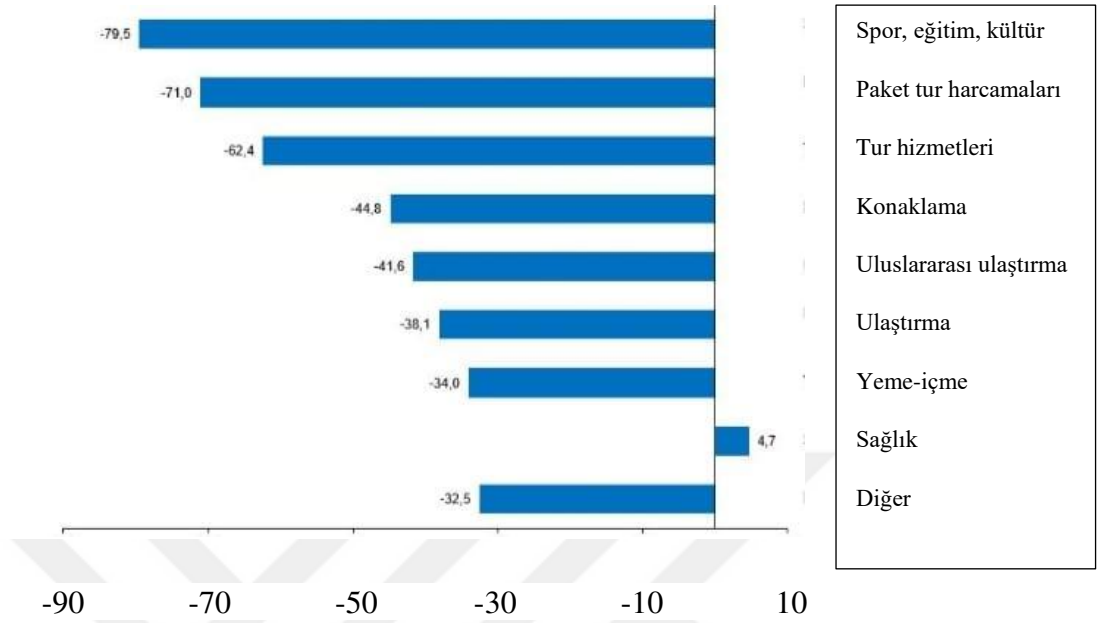
Kaynak: TÜİK, 2021 (Haziran)

4.1.6. Covid-19 Salgınının Turizm İstatistikleri Üzerine Etkisi

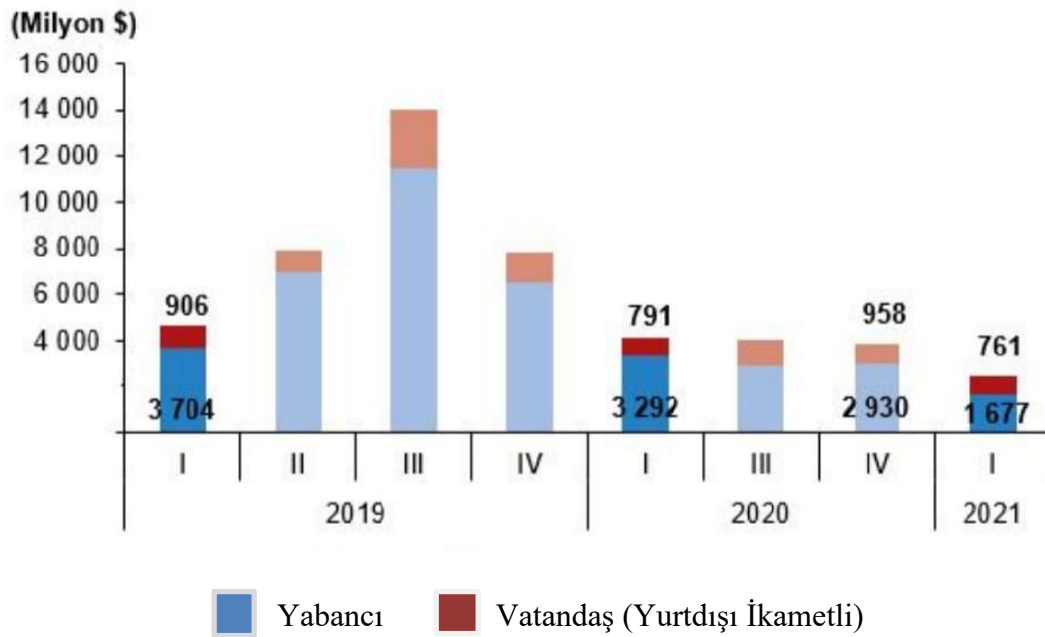
Grafik 12, Türkiye’de 2021’nin 1. Çeyreğinde (Ocak- Mart) gerçekleşen turizm istatistiklerini yansıtmıştır. Covid-19’un tüm dünyaya yayılması ve seyahat kısıtlamalarının hayata geçirilmesi ile birlikte ülkelerin en önemli gelir kalemlerinden biri olan turizmi büyük ölçüde etkiledi. Turizm gelirinde daralma, turizme dayalı sağlık alanında harcamalar, konaklama harcamaları, uluslararası ulaştırma harcamaları, spor, eğitim ve kültür gibi alanlarda daralmalar meydana gelmiştir. Turizm sektöründeki daralmalara paralel olarak aynı dönemde turizm giderlerinde daralmalar görülmüştür.

Turizm geliri 2021 Ocak-Şubat-Mart I. çeyrekte bir önceki yılın aynı dönemine göre %40,2 azalarak 2 milyar 213 bin dolar olmuştur. Tüm harcama türlerine baktığımızda geçen yılın aynı çeyreğine göre sağlık harcaması %4,7 artarken; spor, eğitim, kültür harcaması %79,5, konaklama harcaması %44,8, ulaştırma harcaması %38,1, yeme-içme harcaması %34,0 ve paket tur harcamaları (ülkemize kalan pay) %71,0 azalma göstermiştir.

Turizm gideri ise geçen yılın aynı çeyreğine göre %70,2 azalarak 236 milyon 423 bin dolar oldu. Bunun sonucunda 236 milyon 423 bin doları kişisel, 282 bin dolarını ise paket tur harcamaları oluşturdu.

Grafik 12: Turizm İstatistikleri (%)

Kaynak: TÜİK, 2021(Mart)

Grafik 13: Ziyaretçi Türüne Göre Turizm Geliri, I. Çeyrek, 2021

Kaynak: TÜİK, 2021 (Nisan)

Grafik 13'e bakıldığında, turizm geliri Ocak, Şubat ve Mart aylarından oluşan I. çeyrekte 2020 yılının aynı çeyreğine kıyasla %40,2 azalarak 2 milyar 452 milyon 213 bin dolar oldu. Turizm gelirinin (cep telefonu dolaşım ve marina hizmet harcamaları hariç) %68,8'i yabancı ziyaretçilerden, %31,2'si ise yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilmiştir. Ülkemize gelen ziyaretçiler, seyahatlerini kişisel veya paket tur ile organize etmektedirler. Bu aylarda yapılan harcamaların 2 milyar 296 milyon 854 bin dolarını kişisel harcamalar, 155 milyon 359 bin dolarını ise paket tur harcamaları oluşturmaktadır.

Tablo 4: Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI ZİYARETÇİLERİN YILLARA VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI						
	YILLAR			% DEĞİŞİM ORANI		
AYLAR	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020	2019/2021
OCAK	1 539 496	1 787 435	509 787	16,11	-71,48	-66,88
ŞUBAT	1 670 238	1 733 112	537 976	3,76	-68,96	-67,79
MART	2 232 358	718 097	905 323	-67,83	26,07	-59,44
NİSAN	3 293 176	24 238	790 687	-99,26	3162,18	-75,99
MAYIS	4 022 254	29 829		-99,26		
HAZİRAN	5 318 984	214 768		-95,96		
TEMMUZ	6 617 380	932 927		-85,90		
AĞUSTOS	6 307 508	1 814 701		-71,23		
EYLÜL	5 426 818	2 203 482		-59,40		
EKİM	4 291 574	1 742 303		-59,40		
KASIM	2 190 622	833 991		-61,93		
ARALIK	2 147 878	699 330		-67,44		
TOPLAM	45 058 286	12 734 213		-71,74		
4 AYLIK TOPLAM	8 735 268	4 262 882	2 743 773	-51,20	-35,64	-68,58

Kaynak: TÜİK, 2021 (Nisan)

Tablo 4'deki verilere bakıldığında, 2021 yılının ilk 4 aylık döneminde ülkemize gelen turist sayısında, 2020 yılına göre yüzde 35,64 oranında düşüş yaşanmıştır. Turist sayısı, 2021 yılının ilk dört aylık döneminde 4,2 milyondan 2,7 milyona düşmüştür. 2021 yılının ilk dört aylık döneminde gelen turist sayısında 2019 yılının aynı dönemine kıyasla yüzde 68,5

oranında düşüş söz konusudur. 2019 yılının ilk dört aylık döneminde gelen turist sayısı 8,7 milyon olmuştur

4.1.7. Covid-19 Salgınının İşgücü İstatistikleri Üzerine Etkisi

Şekil 1: İşgücü İstatistikleri

Kaynak: TÜİK, 2021 (Mart)

Covid-19'un yayılması, dünyadaki farklı işgücü piyasalarında emek arz ve taleplerinin ciddi şekilde etkilenmesine yol açmaktadır. Salgının yayılımını önlemek için devletlerin sınırlarını kapatmaları ve içeride de insan hareketliliğini azaltmaya yönelik olarak aldığı önlemler ile getirdiği yasaklar, ekonomik aktivitelerin kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Bazı iş yerleri küçülmeye gitmesi, bazıları ise geçici veya kalıcı olarak kapanması, emek talebinin azalmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında COVID-19 pandemisi işçilerin sağlığını tehdit ederek, hareketliliğini kısıtladığı için emek arzının da azalması söz konusudur. Tüm bunların sonucunda ise küresel olarak milyonlarca çalışan gelir ve iş kayıpları yaşamaktadır.

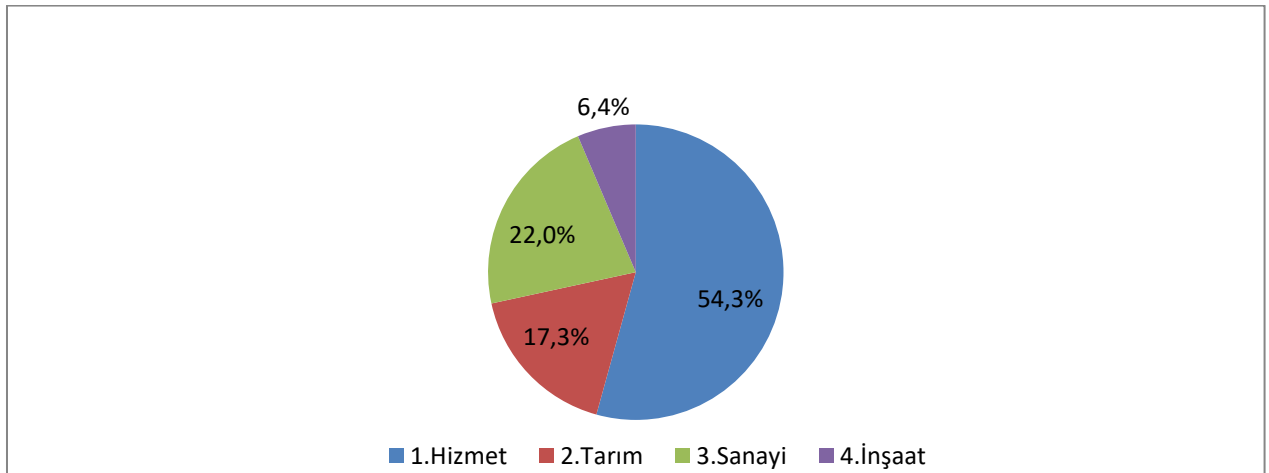
Covid-19 salgının en büyük etkilerinden birisi işgücü piyasalarında meydana getirdiği daralmalar olmuştur. Şekil 1'de yer alan periyodun rakamları salgın dönemini kapsayan Türkiye ekonomisi hakkında fikir vermektedir.

Türkiye'de 2021 yılının Mart ayındaki işsizlik oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 59 bin kişi artarak 4 milyon 236 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise 0,1 puan azalarak %13,1 olarak gerçekleşti. Bu gelişme sonucunda işgücüne katılım oranının bir önceki yılın aynı

ayına göre 610 bin kişi artarak 32 milyon 325 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise 0,9 puan yükselişle %51,0 seviyesinde gerçekleşti. İstihdam oranına baktığımızda geçen yılın aynı dönemine göre 550 bin kişi artarak 28 milyon 89 bin kişi, istihdam oranı ise 20,8 puanlık yükselişle %44,3 oldu. Genç nüfusta işsizlik ise bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,7 puanlık azalışla %25,0 oldu.

4.1.8. Covid-19 Salgınının Sektörel İstihdam Üzerine Etkisi

Şekil 2: İstihdamın Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2021 (Mart)

2021 Mart ayında sektörel istihdam düzeyleri Şekil 2’de incelendiğinde en büyük payın %54,3 ile hizmet sektöründe olduğu, ikinci sırada %22,0 ile sanayi sektörünün, üçüncü sırada %17,3 ile tarım sektörünün son sırada ise %6,4 ile inşaat sektörünün geldiği görülmektedir.

İstihdamda bazı sektörlerde azalmalar görülürken bazı sektörlerde de artışlar meydana gelmiştir. Tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinde sırasıyla; 15 bin, 480 bin ve 81 bin kişi artarken, hizmet sektöründe ise 27 bin kişi azalmıştır.

4.2. Covid-19’un Türkiye’nin Dış Ticaret’i Üzerindeki Etkisi

Küresel bir salgın olan Covid-19 salgın öncesi dönemin alışıldık ticari ilişkileri değişmekte, geleneksel tedarik zincirinde aksama ve kopuşlar yaşanmaktadır. Salgının arz ve talep dengesinde yarattığı şok, bir yandan dış ticaret hacminin azalmasına öte taraftan

yenilikçi gelişmelerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda Covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi önemli görülmektedir.

İhracata yönelik kalkınma modelinin benimsendiği 1980'li yıllardan sonra Türkiye'de dış ticaret verileri makroekonomik göstergeler arasında önemli bir avantaja sahiptir. Toplam dış ticaretin GSYH'ye oranı 1960 yılında yüzde 5,73, 1980 yılında yüzde 17,09, 2000 yılında yüzde 42, 2019 yılına geldiğinde ise yüzde 61,39 olarak ölçülmüştür (The Global Economy, 2020). Türkiye, 2019 yılından sonra yaklaşık 754 milyar ABD doları GSYİH ile dünyanın 19. büyük ekonomisine sahiptir (TÜİK, 2020). Ayrıca GSYİH, Covid-19 salgınının olumsuz etkilerinden dolayı, 2020 yılının ikinci çeyreğinde %9,9 oranında küçülme kaydetmiştir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020).

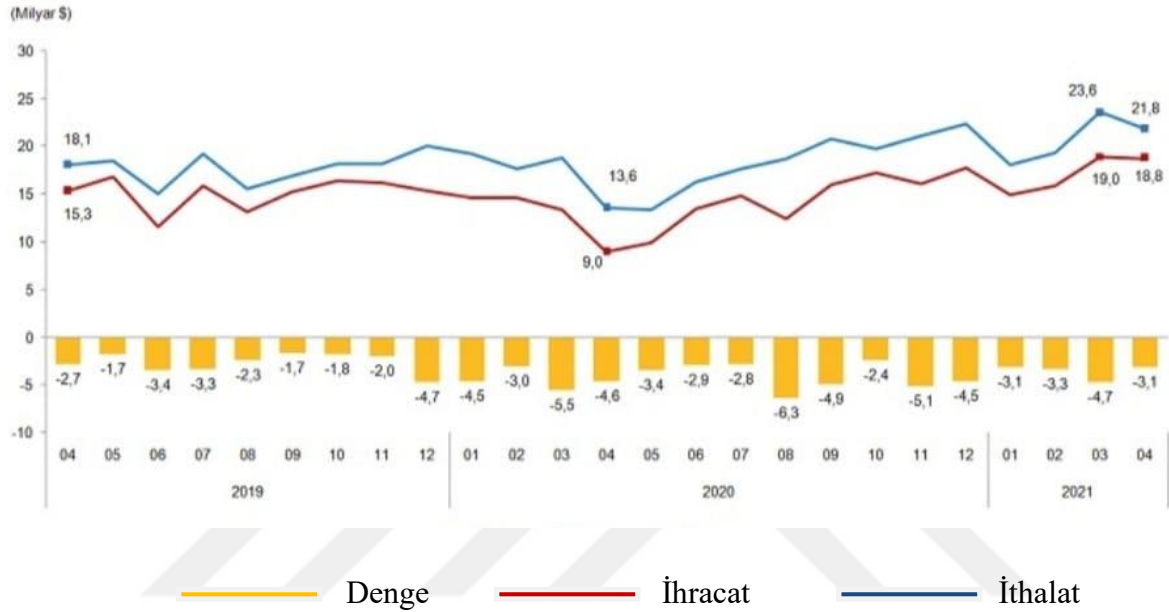
Ticaret Bakanlığı (2020a) verilerine göre, 2019 yılı için Türkiye'nin toplam ihracatı 180,833 milyar ABD doları, toplam ithalatı 210,345 milyar ABD doları, dış ticaret hacmi 391,178 milyar ABD doları, dış ticaret açığı 29,512 milyar ABD doları olup ihracatın ithalatı karşılama oranı %86 seviyesinde iken; 2020 yılı için Türkiye'nin toplam ihracatı %6,26 azalarak 169,514 milyar dolar, toplam ithalatı %2,4 düşüşle 194,242 milyar dolar, dış ticaret hacmi 388,939 milyar ABD doları olup ihracatın ithalatı karşılama oranı ise % 85,8 seviyelerine gerilemiştir. 2019 ve 2020 yılı verileri beraber değerlendirildiğinde; Türkiye, 2019 yılında en fazla ihracatı Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, Irak ve Amerika Birleşik Devletlerine yaparken; en fazla ithalatı Rusya, Almanya, Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya'dan gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ihracat yoğunluğu sırasıyla ham madde (ara mallar), tüketim malları ve yatırım (sermaye) mallarında; ithalatı ise ham madde, yatırım ve tüketim mallarında seyrettiği görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2020b:4). Türkiye'nin üretim yapısının sonucu olarak, ihraç edilen ürünlerin girdisinde kullanılan ithal ürünlere ilişkin tedarik güvenliğinin sağlanmasının aynı zamanda ihracat da güvenceye alınır. Ayrıca Türkiye'nin ihracat ve ithalat yaptığı ülkelerin kompozisyonu dikkate alındığında, ilk sıralarda tedarik zincirlerinin salgından en çok etkilenen ülkelerin olduğu ortaya çıkmıştır.

Grafik 14'te 2021 yılının Mart ayında dış ticaret açığı bir önceki yılın aynı ayına kıyasla %14,9 azalarak 5 milyar 469 milyon dolardan, 4 milyar 653 milyon dolara düştüğü görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2020 yılı Mart ayında %70,9 seviyelerinde iken, 2021 Mart ayında ise %80,3'e yükseldi.

2021 yılının Ocak-Mart döneminde dış ticaret açığı %15,2 azalarak 13 milyar 17 milyon dolardan, 11 milyar 43 milyon dolara düştü. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2020 yılı

Ocak-Mart döneminde %76,6 seviyelerinde iken, 2021 yılının aynı döneminde %81,9'a yükseldi.

Grafik 14: İhracat, ithalat ve dış ticaret dengesi

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2021(Mart)

Tablo 5'teki Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2020 yılının Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına kıyasla % 41,38 oranında azalan ihracat 8 milyar 978 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı Nisan ayından sonra tüm dünyayı hem sosyal hem de ekonomik yönden çok büyük oranda olumsuz etkileyen Covid-19 salgını nedeniyle dünya ekonomilerinde yaşanan daralmanın olumsuz etkilerinin, dünya ekonomisiyle birlikte ülke ekonomimizin de normalleşme sürecine girdiği 2020 yılı ortalarından itibaren ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir. Covid-19 salgınının uluslararası ticarete meydana getirdiği daralma sonucu 2020 yılı Nisan ayında 8 milyar 978 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracatımız, 2021 yılı Nisan ayında 18 milyar 766 milyona çıkmıştır. Bu değer ile son yılların en yüksek Nisan ayı ihracat değeri ve ayrıca son yılların en yüksek ikinci ihracat değeri gerçekleşmiştir.

Tablo 5: Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

DIŞ TİCARET	NİSAN				OCAK-NİSAN			
	2019	2020	2021	Değişim (%)	2019	2020	2021	Değişim (%)
İhracat	15.273	8.978	18.766	22,87	59.792	51.642	68.752	14,98
İthalat	18.104	13.559	21.886	20,89	68.574	69.240	82.916	20,91
Dış Ticaret Hacmi	33.377	22.538	40.653	21,79	128.367	120.882	151.668	18,15
Dış Ticaret Dengesi	-2.831	-4.581	-3.120	10,20	-8.782	-17.598	-14.163	61,27
İhr./İth. Karşılama Oranı (%)	84,4	66,2	85,7		87,2	74,6	82,9	

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2019-2021 (Ocak-Nisan)

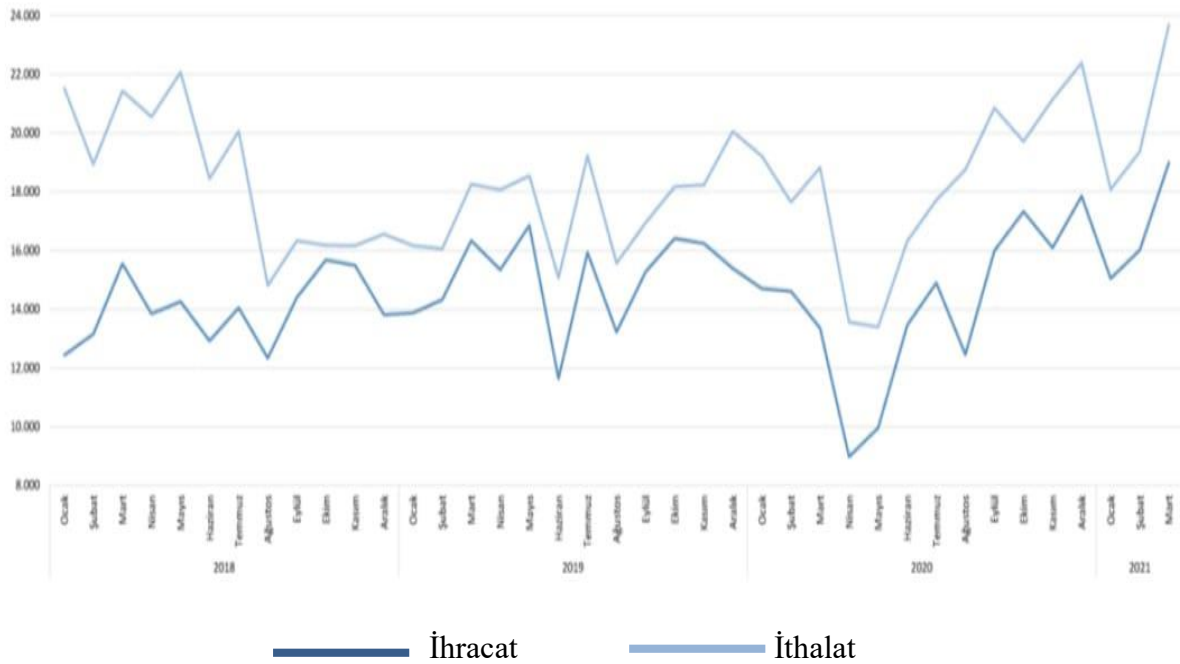
4.3. DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ

Grafik 15'te Covid-19'un Türkiye ekonomisinde dış ticaret üzerine etkisi içermektedir. 2020 yılı Mart ayında tüm dünyayı sosyal ve ekonomik anlamda çok büyük oranda olumsuz etkileyen Covid-19 salgınının ülkemizde ekonomik etkileri nisan ayında çok sert görülmeye başlanması, ihracatımızı negatif yönde etkilemiştir. Nisan ayı ihracat ve ithalattaki düşüşün ana nedenlerine baktığımızda Covid-19 nedeniyle önemli ithal ve ihraç yaptığımız ülkelerde daha önce görülmemiş boyuttaki pazar, talep daralmaları ve sınırlarda alınan karantina önlemleridir. Nisan ayında ihracat 2019 yılının aynı ayına kıyasla % 41,38 oranında azalarak 8 milyar 993 milyon dolar olmuştur. İthalat ise % 28,31 azalarak 12 milyar 957 milyon dolar olmuştur. Nisan ayı dış ticaret açığımız 3 milyar 965 milyon dolar, dış ticaret hacmimiz ise bir önceki yılın aynı ayına kıyasla % 34,31 azalarak 21 milyar 950 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatımızın ithalatımızı karşılama oranı yüzde 69,4; Ocak-Nisan döneminde ise % 75,4 olmuştur. 2021 yılı Mart ayına gelindiğinde alınan bir

takım önlemlerle birlikte aşının bulunması ile ihracat ve ithalatta toparlanma eğilimi olduğu görülmektedir. Bu verilere baktığımızda ihracat bir önceki yılın aynı ayına kıyasla %42,2 yükselerek 18 milyar 984 milyon dolar, ithalat oranı ise %25,6 yükselerek 23 milyar 637 milyon dolar olmuştur. 2021 Ocak-Mart döneminde ihracat bir önceki yılın aynı ayına göre %17,2 artarak 49 milyar 986 milyon dolar, ithalat oranı ise %9,6 artarak 61 milyar 29 milyon dolar olmuştur.

Covid-19 salgınından dolayı dünya ekonomilerinde ortaya çıkan daralmanın olumsuz etkileri, ülkemizin ve dünya ekonomilerinin normalleşme sürecine girdiği haziran ayından itibaren ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca Mayıs ayından itibaren ihracatımız toparlanma sinyali vererek artışa geçtiği görülmektedir.

Grafik 15: Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2021(Mart)

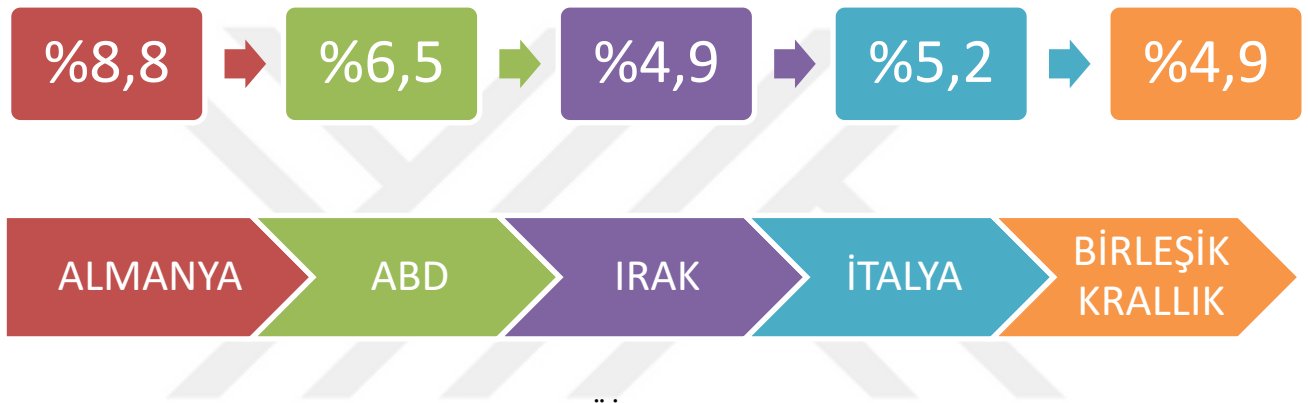
4.3.1. ÜLKELERE GÖRE İHRACAT

2021 Mart ayında ülkelere yapılan ihracat verileri verilmiştir. Covid-19 salgınından dolayı artan vaka sayısı ve sınırlardaki karantina önlemleri ile birlikte ülkeler ile olan dış ticaret ilişkisinin devam ettiği fakat daralmaların ortaya çıktığı görülmektedir.

2021 Mart ayı TÜİK verilerine göre en fazla ihracat yapılan ilk beş ülke Almanya, ABD, Irak, İtalya ve Birleşik Krallık'tır.

Almanya'ya yapılan ihracat 1 milyar 675 milyon dolar, ABD'ye yapılan ihracat 1 milyar 243 milyon dolar, Irak'a yapılan ihracat 927 milyon dolar, İtalya'ya yapılan ihracat 979 milyon dolar, Birleşik Krallık'a yapılan ihracat ise 1 milyar 64 milyon dolar olmuştur. İlk 5 ülkeyle yapılan ihracat, toplam ihracatın %31,0'ını oluşturuyor.

Şekil 3: En Fazla İhracat Yapılan 5 Ülke

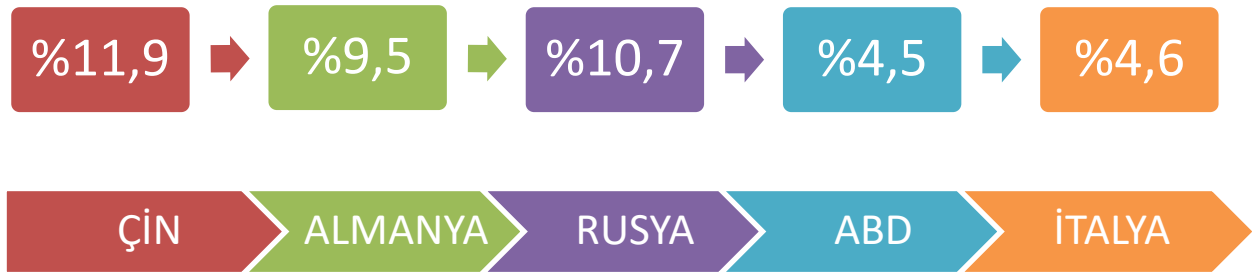
Kaynakça: TÜİK, 2021(Mart)

4.3.2. ÜLKELERE GÖRE İTHALAT

2021 Mart ayında dış ticaret istatistiklerine göre en fazla ithalat yapılan beş ülkenin verileri verilmiştir. Bu ülkeler Çin, Almanya, Rusya, ABD ve Güney Kore olmuştur. İlk beş ülkeye baktığımızda ithalat, toplam ithalatın %41,2'sini oluşturuyor.

İthalat oranına baktığımızda 2021 Mart ayında Çin'den yapılan ithalat 2 milyar 812 milyon dolar, ardından sırasıyla; Almanya 2 milyar 235 milyon dolar, Rusya 2 milyar 537 milyon dolar, ABD 1 milyar 71 milyon dolar ve 1 milyar 76 milyon dolar ile İtalya oldu.

Şekil 4: En Fazla İthalat Yapılan 5 Ülke

Kaynak: TÜİK, 2021(Mart)

4.4. Ticaretin Biçim Değiştirmesi ve Dış Ticarete Yeni Trendler

Koronavirüs salgınının meydana getirdiği pozitif dışsallıklardan biri, 21. yüzyılın teknolojik gelişmelerinin ticaret yapılış yöntemlerine uyumlaştırılma çabalarının hız kazanmasıdır. Küresel ticaret zincirlerindeki kopuş ve aksamalar dolayısıyla, dış ticarete geçmişten beri uygulanan geleneksel ticaret yöntemleri büyük bir değişim geçirmektedir (WTO, 2020c). Bu değişimlerden bazıları şunlardır;

- Covid-19 salgınıyla birlikte sosyal mesafenin, izolasyon tedbirleri ve diğer önlemlerin uygulanması; tüketicileri çevrimiçi alışverişe, sosyal medya kullanımına, internet telefonculuğuna ve telekonferans gibi video ve film akışını artırmaya yöneltmiştir.
- İşletmelerden tüketicilere (B2C) ve işletmeler arası (B2B) satışlarda e-ticaret uygulamalarının kullanımında önemli artışlar gözlemlenmiş; işletmelerden tüketicilere (B2C) olan satışlardaki artış özellikle tıbbi malzeme, ev gereçleri ve gıda ürünlerinin çevrim içi satışlarında meydana gelmiştir.
- İnternet ve mobil veri hizmetlerinde talep artmış. Bu gelişmeyle birlikte çevrim içi etkinliklere geçişi sağlayacak ağ kapasitesi ve spektrumunun hem operatörler hem de hükümetler tarafından acilen uyarlanması gerekliliği meydana gelmiştir.
- Ülkeler arasında dijital uçurumun açık bir şekilde kapatılması ihtiyacı vurgulanmıştır.
- Genel olarak telekomünikasyon ve bilgisayar hizmetleri gibi e-ticareti mümkün kılan hizmetlerin yanı sıra mal ticaretini ve ekonomik büyümeyi kolaylaştırmada finans, ulaşım, dağıtım ve lojistik hizmetlerinin altyapısal rolü birlikte turizm hizmetlerinde talep düşüşü meydana gelmiştir.
- Perakende, sağlık, eğitim, telekomünikasyon ve görsel-işitsel hizmetler gibi bazı kalemlerde çevrimiçi tedarik üzerine daha fazla odaklanılmıştır.

- Tedarikçiler ve tüketiciler arasındaki bağılılığı içeren hizmet ticareti açısından GATS mod 2 (yani tüketicilerin yurt dışına taşınması bağlamında arz) ve mod 4 (gerçek kişilerin geçici hareketini içeren arz) hizmet ticareti önemli ölçüde engellenmiştir.

Bu çerçevede alınan önlemlerle;

- Teknoloji ve bağlantı eşitsizliklerine değinilerek, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki operatörler salgın döneminde veri sınırlarını askıya almış ve birçok hükümetçe yayınlanan ek kablosuz spektrum ile ağ kapasitelerini arttırmıştır (WTO, 2020d),
- En az maliyetle veya ücretsiz olarak genişletilen veri hizmetlerinin sunulması, dijital ödemelerde ve mobil para transferlerinde(EFT) işlem maliyetlerinin düşürülmesi, teslimat hizmetlerinin ve lojistiğin genişletilmesi, tedbirlerin uygulanması ve bilgilerin yayılması için dijital araçların kullanılması, sağlık hizmetlerinde iletişimin teşvik edilmesi önemle vurgulanmıştır (WTO, 2020c),
- Salgınla birlikte ortaya çıkan krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin sınırlandırılması ve dayanıklılıklarının artırılması amacıyla, KOBİ'lerin yasal düzenlemelere ve pazar bilgilerine, düşük fiyatlı ticaret finansmanına ve kolaylaştırılmış gümrük olanaklarına sahip olmasının sağlanmasına yönelik girişimler başlatılmıştır (WTO, 2020e).

Ayrıca e-ticaretin de, genel olarak arz ve talepte kesintiye sebep olan; teslimatta yaşanan gecikmeler, siparişlerin tamamen iptal edilmesi, fiyatların çok yüksek seviyelere çıkarılması, ürün güvenliği riskleri, aldatıcı uygulamalar, siber güvenlik endişeleri ve bant genişliği ihtiyacı gibi sorunlardan olumsuz etkilendiği ifade edilmiştir (WTO, 2020c).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

2019 yılı Aralık ayında, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve COVID-19 olarak adlandırılan pandemi tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan dünya ekonomisi bir bütün olarak bu durumdan hali hazırda olumsuz olarak etkilenmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanından sonra salgının yayılma hızını yavaşlatmak ve sağlık sistemini çökmekten kurtarmak üzere öncelikli olarak tüm dünyada halk sağlığı tedbirleri alınmıştır. Karantina uygulamaları, sosyal mesafe kuralı, uzaktan-esnek çalışma şartları, sınırların kapatılması gibi pek çok tecrit önlemleri devreye sokulmuştur. Ancak uygulanan tecrit küresel çapta krizi de beraberinde getirmiştir. Bazı firmalar işçi

çıkartmaya, üretim hacmini kısma gitmiş bazıları ise daha fazla dayanamayıp iflas etmiştir. Alışveriş sistemindeki aksamalar arz-talep dengelerini bozmuş ve küresel ticaret durma noktasına gelmiştir. Kriz sonucunda işgücü kayıpları, gelir kayıpları (ücret, kar, faiz, rant), üretim kayıpları, verimlilik kayıpları oluşarak negatif büyüme sürecine girilmiştir.

Süreçe dair küresel ölçekte olan gerek kamu gerekse özel kurum ve kuruluşların projeksiyonları belirsizlik durumu saklı kalma koşulu ile ekonomik daralma, artan işsizlik, tam istihdam seviyesinden uzaklaşma, dış ticaret faaliyetlerinin önemli ölçüde azalması, devletlerin borçluluk oranlarının azami seviyelere çıkması ve finansal kırılganlığın oluşması şeklinde yansımıştır.

Bu bağlamda kamu kesimi finansal koşulların iyileştirilmesi için işsizlik ödeneğini artıran, şirket iflaslarını engellemek için vergi borçlarının ertelenmesine olanak sağlayan, kredi imkânlarını genişleten, tüketicilere dönük sosyal ve nakdi transfer yapan bir mali genişleme mekanizması devreye sokmuştur.

Türkiye ekonomisi açısından değerlendirildiğinde özellikle hareket kısıtlamaları iktisadi faaliyet üzerinden ciddi bir yük oluşturmuştur. Seyahat kısıtlamaları yolcu hareketliliğini sona erdirmiş, eğitimde uzaktan eğitim modülüne geçilmiş, spor ve sanatsal etkinliklere ara verilmiş, konaklama endüstrisi durma noktasına gelmiştir. İşgücü piyasası açısından uzaktan çalışma modülüne geçilmiş, sosyal ve fiziksel mesafe kuralları çerçevesinde piyasanın fiziki çalışma sistemi değişmiş, bazı üretim noktalarında üretime ara verilmiştir. İhracat gelirlerinde ve turizm gelirlerinde daralma, hane halkı tüketim davranışlarında değişme, sanayi üretim endeksi ve gayrisafi sabit sermaye oluşumundaki daralma önümüzdeki çeyrek için bir daralma sinyali vermiştir. Kısacası COVID-19 toplumsal yaşantının iktisadi ve sosyal başta olmak üzere tüm yönlerini etkilemiş, temel hizmetler dışındaki süreçleri durma noktasına getirmiştir.

Krizin başlangıcının mart ayı ortalarında olması nedeniyle 2020'nin ilk çeyreğinde etkisi çok sınırlı olmuş ilk çeyrekteki büyüme % 4,5 olmuştur. Krizin yoğun hissedildiği nisan ayında Sanayi Kapasite Kullanım Oranının % 61,6 düzeyine inmesi, sanayi üretiminin % 31,4 oranında düşmesi, hizmetler sektöründe birçok faaliyet alanında alınan tedbirler bağlamında faaliyetlerin yasaklanması, ulaştırma, turizm, lokanta vb. birçok sektörde talebin nerdeyse durma noktasına geldiği değerlendirildiğinde ikinci çeyrekte büyük bir düşüşle negatif büyümenin yaşanacağı açıktır. Çeşitli uluslararası kuruluşların Türkiye için farklı senaryolarda farklı büyüme tahminleri çalışmada verilmiştir. Bu bağlamda iyimser bakışla

ortalama %-3 civarında bir küçülme öngörülmektedir. Ancak bu tahmin pandeminin 2-3 aylık bir zaman içerisinde inişe geçerek normalizasyon sürecinin başlayacağı varsayımı altındadır. Pandeminin azalma süreci içinde olsa dahi arz ve talep üzerindeki etkisinin geçiş süreci içerisinde devam edeceği, iç talebin yanı sıra dış talepteki düşüşlerde göz önüne alındığında Türkiye ekonomisinde IMF tahmini olan %-5 daralmanın daha gerçekçi bir tahmin olduğu değerlendirilmektedir. Pandeminin kontrol altına alınması geciktikçe ve ikinci bir dalganın olmasından dolayı bu rakam kötümser tahminleri de geçerek %9,9 oranında küçülmeye neden olmuştur. Orta vadeli planda %5 büyüme öngörüldüğü göz önüne alınarak yapılan hesaplama ile GSYH olarak Türkiye ekonomisine maliyeti iyimser bir tahminle yaklaşık rakamlarla 400-450 milyar TL, kötümser senaryoda 600- 675 milyar TL olacaktır. - Yaşanan kriz hem arz hem talep şoku yaratmış olup bu nedenle enflasyon üzerindeki etkisi büyük oranda bunlarla birlikte döviz kuru, petrol, emtia ve ara malı fiyatlarının gelişimi ile belirlenecektir. Enflasyonun bu bağlamda mevcut seviyelerini muhafaza edeceği değerlendirilmektedir.

- Dış Ticarete, dış talebin düşmesi ile ihracatın gerileyeceği, yine ithalata getirilen ek vergiler, üretim ve tüketimin düşmesi nedenleriyle ithalatın azalacağı değerlendirilmektedir. Pandeminin yaratabileceği uluslararası talep kaymaları ve tedarik zincirlerindeki değişimden Türkiye için fırsatlar oluşması Dış ticaret dengemizi olumlu etkileyecektir. Cari denge, mart ve nisan aylarında beşer milyar dolarlık açık vermiştir. Turizm gelirlerindeki büyük kayıp cari dengeyi olumsuz etkileyecektir. Bu kaybın bir kısmı petrol ve emtia fiyatlarında dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk nedeniyle olabilecek düşme nedeniyle telafi edilmesi ihtimal dâhilindedir. Cari dengenin 2019 yılındaki gibi fazla vermesi öngörülmemekle birlikte Türkiye ekonomisindeki küçülme nedeniyle son yıllardaki düzeyine ulaşmayacağı değerlendirilmektedir.
- Covid-19 krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi, merkezi yönetimin vergi gelirlerinin ekonomideki durgunluk yüzünden düşmesine karşılık devletin giderlerinin özellikle sosyal harcamaların artması nedeniyle bütçe açığını arttırmakta olmasıdır. 2019 yılında 123 milyar TL olarak gerçekleşen bu açığın yılın ilk dört ayında 72,8 milyara ulaşması bunun göstergesidir. Bu nedenle merkezi yönetimin borç stokunun ve bütçe açığının artacağı görülmektedir.
- Türkiye ekonomisinde 2018 Ağustos ayında 29 milyon 318 olan istihdam Mart 2020’de 26 milyon 133 bin düzeyine inmiştir. Şubat 2020’ye göre istihdam miktarının azalmasına rağmen Mart 2020’de işsizlik %0,4 oranında gerilemiştir. Bunun

nedenlerinin başında iş bulma ümidinin yitirilmesi ile iş aramaktan vazgeçilmesidir. İlk çeyrekte pandemi etkisinin az olduğu göz önüne alındığında, kısa çalışma ödeneğinin ve işten çıkarma yasağının sonlanması ile uzun bir süredir istihdam yaratma kapasitesini kaybetmiş durumda olan Türkiye ekonomisinde işsizlik oranının yükseleceği, istihdam edilen sayısının daha da düşeceği değerlendirilmektedir.

- Son iki yıldır sınırlı olsa düşüş gösteren dış borç stokunun gelişimi; uluslararası piyasaların konjonktürel durumu ve bu piyasalardan borçlanmanın maliyeti, cari açık, bütçe açığının iç veya dış borçlanma ile finanse edilmesi, doğrudan yabancı yatırımların durumu, faiz, enflasyon ve kur düzeylerindeki beklentiler gibi birçok faktörün bileşkesi olarak ortaya çıkacaktır.

Çalışma sonuçlarına göre, COVID-19 Pandemisinin Türkiye'nin dış ticaretine yönelik daraltıcı etkilerinin, 2020'nin ilk aylarında başladığı özellikle Nisan ve Mayıs aylarında daralmanın zirve yaptığı gözlemlenmiştir. 2020 Haziran ayı ile ekonomide toparlanma olmasına karşın, salgının yeni dalgaları ile karşılaşılması, kısıtlayıcı tedbirlerin tekrar devreye sokulmasına neden olmuştur. Salgındaki dalgalanma, ekonomideki ve dış ticaretteki dalgalanmayı belirleyici hale gelmiştir. Küresel ekonomide, salgının ekonomi ve toplum sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada, uluslararası işbirliği ve koordinasyonun artırılması önemli bir politika olacaktır. Çalışmanın sonucunda dünya ekonomisi üzerinde küresel olumsuz şokların ancak küresel işbirliği ile daha kolay ve etkin yönetilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu zor süreçte ülkeler arasında ticaret ve kur savaşlarının kısa ve orta vadede dünya ekonomisinin mevcut tedarik zinciri dokusunda önemli tahribatlar yaratabileceği bunun da düzeltilmesinin yine uzun zaman alacağı bir gerçektir. Uluslararası kurumlarında küresel salgının küresel ekonomi ve toplum sağlığını azaltmada daha fazla rol oynamaları da salgının olumsuz etkilerini gidermede önemli rol oynayacaktır. Türkiye ekonomisinin de bu tür dış şoklara karşı daha hazırlıklı hale getirilmesi, sağlık ve gıda sektörleri başta olmak üzere dışa bağımlılığın azaltılmasının ulusal bağımsızlık ve toplumsal refah açısından çok önemli olduğu bu salgında tecrübe edilmiştir.

Tezden elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Dünya ekonomisinde, covid-19 salgının küresel ekonomi ve toplum sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için uluslararası işbirliği ve koordinasyonun artırılması önemli bir politika olacaktır.

- Covid-19 salgınına bağlı gelişmelerin Türkiye ekonomisine olumsuz etkilerini sınırlandırmak için finansal piyasaların, kredi kanalının ve firmaların nakit akışının kesintisiz ve sağlıklı bir şekilde işlemeye devam etmesi büyük önem taşımaktadır.
- Birçok ekonomik faaliyetin kısıtlanması bir idari karar sonucu oldu. Bu idari karardan etkilenen ve işsiz kalan kişilere, serbest meslek sahiplerine ve küçük aile işletmelerine yönelik koşulsuz ve net ücretlerine/tüketim harcamalarına yakın bir ücret/gelir desteği sağlanabilir. Bu politika ile hem Covid-19 tedbirlerinden doğrudan ve çok ciddi şekilde etkilenen kesimler desteklenmiş olacak, hem bu kesimlerin tüketimi devam edeceği için diğer sektörlerdeki zarar azaltılacak, hem de iş sürekliliği sağlandığı için krizden çıkış süreci hızlandırılacak.
- Türkiye’de ekonomik temelli destek paketlerinin kısa vadeli ve geçici olması yerine daha uzun vadeli planlamalar gerekmektedir.
- Türkiye’de ekonomik desteğin yanı sıra kriz yönetimine ilişkin işletme ve kuruluşlara danışmanlık desteği verilmesi gerekmektedir.
- Türkiye ekonomisinin dış şoklara karşı daha hazırlıklı hale getirilmesi, sağlık ve gıda sektörleri başta olmak üzere dışa bağımlılığın azaltılmasının ulusal bağımsızlık ve toplumsal refah açısından önemli olduğu bu salgında tecrübe edilmiştir.
- Türkiye’de koronavirüs salgını nedeniyle hijyen ve mesafe kurallarının turizm sektörünün her alanında yapılması ve etkin bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir.
- Çalışanların maske ve eldiven kullanmaları nedeniyle verimliliği düşürecek mesai uzunluklarına dikkat edilmelidir.
- Bireysel tedbirler ile birlikte uluslararası standartlar belirlenerek virüsün yayılma hızı düşürülmelidir. Özellikle uluslararası turist hareketlerinde bu standartların uygulanması zorunlu hale getirilmelidir.
- Türkiye’de yeterli hijyen altyapısı ve uygun koşulları olmayan turizm işletmelerine faaliyet izni verilmemelidir.

KAYNAKÇA

Acar, G. (2021). Covid-19 Önlemlerinin Dış Ticaret İşlemlerine Etkisinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 17(2), 506-539.

Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi, Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi. 4(1), 7-21.

Addison, T., Sen, K., & Tarp, F. (2020). Covid-19- macroeconomic dimensions in the developing world (No. wp-2020-74). World Institute for Development Economics Research.

Adıgüzel, M. (2020). COVID-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(37), 191-221.

Akalın, G., (1994). Kamu Kesimi Finansman Açıkları ve Ekonomik Dengeler Üzerine Etkileri, X. Türkiye Maliye Sempozyumu, 17-31. Erişim adresi http://www.maliyesempozyumu.org/wpcontent/uploads/2016/11/Maliye-Sempozyumu_10.pdf

Akçacı, T., Çınaroğlu, M. S. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Lojistik ve Ticarete Etkisi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020 Özel Sayısı, 447-456.

Alpago, H. ve Alpago, D. O. (2020). Korona virüs ve sosyoekonomik sonuçlar. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 99-104.

Arslan, İ., Bayar, İ. (2020) Covid-19 Salgını, Ekonomik Etkileri ve Küresel Ekonominin Geleceği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020 Özel Sayısı, 87-104.

Asya Kalkınma Bankası (ADB). (2020, 3 Nisan). Erişim adresi <https://tr.euronews.com/2020/04/03/asya-kalkinma-bankasi-covid-19-un-kuresel-ekonomiye-maliyeti-4-1-trilyon-dolar-bulabilir>

Atkeson, A.(2020). What will be the economic impact of COVID-19 in the US? Rough estimates of disease scenarios(No. w26867). National Bureau of Economic Research.

Ay, İ. C. (2021). COVID-19 Pandemisinin Türkiye'nin İhracatı Üzerine Etkileri İçin Bir Analiz. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, 34310, 125-136.

Aydınlı, İ. (2020, Nisan). Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü, Sayı 1. 1-30. Erişim adresi <https://aybu.edu.tr/GetFile?id=54ef160d-125e-4967-9aeb-2973158c8a33.pdf>

Baldwin, R., & Freeman, R. (2020). Trade conflict in the age of covid-19. Erişim adresi <https://voxeu.org/article/trade-conflict-age-covid-19>

Barua, S. (2020). Understanding coronanomics: The economic implications of the coronavirus (COVID-19) pandemic (No. 99693). University Library of Munich, Germany.

- Bişkin, C. (2020). Gün Gün Coronavirüs salgınının turizme yansımaları. Erişim adresi <https://www.turizmgunlugu.com/2020/03/21/coronavirus-ve-turizm/>. (Erişim tarihi: 13.02.2021).
- Brown, G., & Susskind, D. (2020). International cooperation during the COVID-19 pandemic, *Oxford Review of Economic Policy*, 36(Supplement_1), 64-76.
- Carreno, I., Dolle, T., Medina, L., & Brandenburger, M. (2020). The implications of the covid-19 pandemic on trade. *European Journal of Risk Regulation*, 11(2), 402- 410.
- Cinel E.A. (2020). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram*. Cilt 4(1), 124-140. Erişim adresi <https://doi.org/10.30586/pek.748538>
- Curran, L., Eckhardt, J. & Lee, J. (2021). The trade policy response to Covid-19 and its implications for international business. *Critical Perspectives on International Business*. Erişim adresi <https://pesquisa.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/pt/covidwho-1054419>
- Döviz.com. (2018,14 Aralık). En Yeni Ekonomi Makaleleri. Ekonomik Kriz Nedir? Erişim adresi <https://www.doviz.com/makale/ekonomik-kriz-nedir/82>
- Ekren N. (2020). Covid 19 salgın dönemi ekonomi anketi : İşletmelerde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri, <http://hdl.handle.net/11467/3257>
- Espitia, A., Rocha, N. & Ruta, M. (2020). Covid-19 and food protectionism: The impact of the pandemic and export restrictions on world food markets. *World Bank Policy Research Working Paper*, 9253, 1-30. Retrived September 10, 2020. Erişim adresi <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33800/Covid-19-and-Food-Protectionism-The-Impact-of-the-Pandemic-andExport-Restrictions-on-World-Food-Markets.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- European Commission (EC), (2020a). Spring 2020 Economic Forecast: A Deep And Uneven Recession, An Uncertain Recovery. Erişim adresi https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_799 (E.T. 7.5.2020).
- European Commission (EC), (2020b). European Economic Forecast. Spring 2020, Institutional Paper 125. Erişim adresi https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip125_en.pdf (E.T. 7.5.2020).
- Fernandes, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. Erişim adresi <https://ssrn.com/abstract=3557504>.
- Gibbon, P., Bair, J., & Ponte, S. (2008). Governing global value chains: an introduction. *Economy and Society*, 37(3), 315-338.
- Göze Kaya, D. (2019). 2008 Küresel Krizinin Türk Kamu Mali Dengesi Üzerine Etkisi: 20 Yıllık Bir Perspektif, (edt. Neslihan Koç) içinde Güncel Sosyal ve Mali Sorunlara Yönelik Seçme Yazılar, Siyasal Kitabevi.

Gruszczynski, L. (2020). The COVID-19 pandemic and international trade: Temporary turbulence or paradigm shift? *European Journal of Risk Regulation*, 11(2), 337- 342.

Gür, N., Tatlıyer M., Dilek, Ş. (2020, 12 Haziran). Ekonominin Koronavirüsle Mücadelesi(rapor). Erişim adresi <https://sarkac.org/2020/06/salgin-turkiye-ekonomisi-ve-gercekci-bir-kamu-politikasi-onerisi/>

Güven, H. (2020). Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelen Değişimler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Covid-19 özel sayısı 2, 251-268.

Hermes E. (2020). Ekonomik Görünüm: Covid-19 Karantinadaki Ekonomiler. Erişim adresi https://www.eulerhermes.com/tr_TR/ekonomik-arastirmalar/ekonomik-gorunumraporlari/ekonomik-gorunum-covid-19-karantinadaki-ekonomiler.html, https://www.eulerhermes.com/tr_TR/covid-19.html

IMF. (2020, 28 Eylül). A crisis like no other, an uncertain recovery. *World economic Outlook update*. Erişim adresi <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>

International Labour Office (ILO). (2020, 7 Mayıs). *World Employment and Social Outlook: Trends 2020*. Erişim adresi https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_734455.pdf

International Monetary Fund (IMF). (2020b). *World Economic Outlook: The Great Lockdown*, *World Economic Outlook 2020 Reports* Erişim adresi <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.

İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (2019). Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Sayı:37 Bahar (Özel Ek).

İstanbul Ticaret Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi. (2019). Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Sayı:37 Bahar (Özel Ek) s.191-221.

Jean, S. (2020). How the COVID-19 pandemic is reshaping the trade landscape and what to do about it. *Intereconomics*, 55, 135-139.

Kalyankar, M. D. & Patil, P. (2020). Impact of Covid-19 pandemic on the tourism sector. *Purakala (UGC Care Journal)*, 31 (8), 611-617.

Kaya, D. G. (2020). Koronavirüs pandemisinin küresel ekonomideki izleri: kamu finansman dengesi, ticaret hacmi, enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*,7(5), 221-237.

KAYES. (2020) III.Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, İstatiki göstergelerle covid-19 pandemisinin etkileri: Türkiye syf. 21-34.

Kokudo, N., & Sugiyama, H. (2020). Call for international cooperation and collaboration to effectively tackle the COVID-19 pandemic. *Global Health & Medicine*, 2(2), 60-62.

- Loayza, N. V., & Pennings, S. (2020). Macroeconomic policy in the time of covid-19: A primer for developing countries. 1-8. Erişim adresi <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33540>
- Mattera, M., Soto Gonzalez, F., Alba Ruiz-Morales, C. & Gava, L. (2021). Facing a global crisis how sustainable business models helped firms overcome COVID. Corporate Governance: The International Journal of Business in Society. Erişim adresi <https://pesquisa.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/en/covidwho-1054418>
- Mckibbin, W. J. & Fernando, R. (2020). The global macroeconomic impacts of covid-19: Seven scenarios. CAMA Working Paper, 19, 1-43. Retrived September 10, 2020. Erişim adresi https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/03/20200302_COVID19.pdf
- Moody's Investors Service. (2020, 25 Mart). Global Macro Outlook 2020-21.
- Mutlu, A. (2006). Küresel kamusal mal bağlamında sağlık hizmetleri ve çevre kirlenmesi: retimin, finansman ve yönetim sorunları. Maliye Dergisi, 150, 53-78.
- Obayelu, A. E., Edewor, S. E. & Ogbe, A. O. (2020). Trade effects, policy responses and opportunities of Covid-19 outbreak in Africa. Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies. 14(1).
- OECD, World Economic Outlook. (2021). Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/en/economy/oecd-predicts-42-global-growth-in-2021/2062060>
- OECD. (2020, 12 Haziran). Erişim adresi <http://www.oecd.org/coronavirus/policyresponses/Covid-19-and-global-value-chains-policyoptions-to-build-more-resilient-production-networks04934ef4/>
- OECD. (2020b). Trade Policy Implications of Global Value Chains. OECD Trade Policy Brief. https://issuu.com/oecd.publishing/docs/trade_policy_implications_of_global,
- Soylu, . B. (2020), Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri, Asead Cilt 7 Sayı 5, S 169-185.
- Susskind, D., & Vines, D. (2020). The economics of the COVID-19 pandemic: An assessment, Oxford Review of Economic Policy, 36(Supplement_1), 1-13
- şanlı, O. (2020). Keynesyen model bağlamında Covid-19 pandemisinin küresel ekonomiye muhtemel etkileri: ABD ve Çin ekonomileri üzerine bir araştırma. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 7(5), 597-634.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020, Ocak-Haziran). Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni. 5-8. Erişim adresi https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/Dunya_Ekonomisinde_Son_Gelismeler-2020_Yili_1_ve_2_Ceyrek.pdf

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020, Aralık). Erişim adresi <https://ticaret.gov.tr/data/5ff41c4513b876810ccc68a7/2020%20Y%C4%B1%C4%B1%20Aral%C4%B1k%20Ay%C4%B1%20Veri%20Bu%CC%88lteni.pdf>

T.C. Ticaret Bakanlığı.(2020) Nisan Ayı Dış Ticaret, Ticaret, Esnaf ve Kooperatif Verileri.

Taymaz, E. (2020). COVID-19 Tedbirlerinin Ekonomik Etkileri ve Politika Önerileri.Erişim adresi <https://sarkac.org/2020/03/covid-19-tedbirlerinin-ekonomik-etkileri-ve-politika-onerileri>, (Erişim Tarihi: 13.02.2021).

Tekoğlu, A. S. (2020, Aralık). Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği, Gümrük Ticaret Dergisi, 7(22) ,32-53.

Tosunoğlu, Ş. ve Kasal, S. (2020). Yeni koronavirüs (covid-19) salgını ve sağlıklı küresel ekonomi için politika uygulamaları: IMF'nin rolü. Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, 2(1), 35-49.

Trading Economics (TE). (2020, 7 Mayıs). Unemployment Rate-Forecast 2020-2022. Erişim adresi <https://tradingeconomics.com/forecast/unemployment-rate>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021, Nisan). Enflasyon Verileri. Erişim adresi <https://www.sbb.gov.tr/nisan-2021-enflasyon-verileri/>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021, Nisan). Sanayi Üretim Endeksi. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sanayi-Uretim-Endeksi-Nisan-2021-37299>

Turizm Data Bank. (2020, 28 Ekim). Erişim Adresi <https://www.turizmdatabank.com/dunya-turizmde-yeniden-artisa-kac-yil-var/>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020, 30 Ekim). Turizm İstatistikleri, III. Çeyrek. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz---Eylul,-2020-33674>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021, Mart). Dış Ticaret Dengesi. Erişim Adresi <https://www.sbb.gov.tr/2021-yili-mart-ayi-gecici-dis-ticaret-verileri/>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021, Mayıs). Dış Ticaret İstatistikleri. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Nisan-2021-37416>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021, Nisan). Turizm İstatistikleri I. Çeyrek. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tourism-Statistics-Quarter-I:-January-March,-2021-37440>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021, Haziran). Sanayi Üretim Endeksi. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sanayi-Uretim-Endeksi-Nisan-2021-37299>

Türkiye Otelciler Birliği. UNWTO Dünya Turizm Barometresi. (2021, Ocak). Erişim adresi <http://www.turob.com/tr/istatistikler/unwto-dunya-turizm-barometresi-ocak-2021>

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği(TÜRSAB). (2020, Aralık). Covid-19 Sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirilmesi, 2-20

UNWTO ,Turizm Veri Tablosu. (2020-2021). Erişim adresi <https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard>

UNWTO, Dünya Turizm Barometresi. (2021, Ocak). Erişim adresi <http://www.turob.com/tr/istatistikler/unwto-dunya-turizm-barometresi-ocak-2021>

UNWTO, Tourism and Coronavirus Disease (COVID-19). (2020, 10 Mart). Erişim adresi <https://www.unwto.org/sustainable-development/resilience-of-tourism>,

Vidya, C. T., & Prabheesh, K. P. (2020). Implications of COVID-19 pandemic on the global trade networks. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(10), 2408- 2421.

Voyvoda, E., Yeldan, E. (2020, 3 Haziran). Erişim adresi <https://sarkac.org/2020/06/salgin-turkiye-ekonomisi-ve-gercekci-bir-kamu-politikasi-onerisi/>

Wikipedi,Türkiye'de COVID-19 pandemisi. (2020). Erişim adresi https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_COVID-19_pandemisi#Ekonomi

Wikipedi. (2021, 20 Mart). Pandemi Nedir? Erişim adresi <https://tr.wikipedia.org/wiki/Pandemi>

Wikipedi. (2021, 8 Mart). Ekonomi Nedir? Erişim adresi <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekonomi>

World Bank (WB). (2020, 23 Haziran). Unemployment total (% of total labor force) (modeled ILO estimate), <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>

World Trade Organization (WTO). (2020, 7 Mayıs). Trade Forecast Press Conference. Erişim adresi https://www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra303_e.htm

World Trade Organization (WTO). (2020, 7 Mayıs). Trade Statistics And Outlook: Trade Set To Plunge As KOVID-19 Pandemic Upends Global Economy. Erişim adresi https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.pdf

Yıldırım, U. (2021), “COVID-19 Pandemisinin Dış Ticaret Üzerine Etkisi: İstatistiksel Bir Yaklaşım”, *Fiscaoeconomia*, 5(1), 280-295.

Yılmaz, M. L. (2020, Nisan). Kovid-19 Salgını ve Sonrası Ekonomi Boyutu ile ilgili Değerlendirmeler, *Polis Akademisi Yayınları*. 11-23.

Yılmaz, Ö , Bayram, O . (2020). COVID-19 pandemi döneminde Türkiye’de e-ticaret ve e-ihracat . *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 2 (2) , 37-54. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kayusosder/issue/59250/777097>

EKLER LİSTESİ

Ek A. Tez Etik İzin İstek Formu

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NÖSÜ	
ADI VE SOYADI	Ahmet Elyan
ÖĞRENCİ NO	20196003
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	Uluslararası Ticaret Ve Pazarlama
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP YAPILMADIĞI	2020 / 2021 - GÜZ / BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Covid-19'un Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri
TEZİN AMACI	Covid-19'un Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkilerini incelemektir
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Çalışmada öncelikli olarak korona virüs salgınının küresel ekonomiye olan etkileri sektörel bazda analiz edilerek makro ve mikro ekonomik sonuçları verilmiştir. Covid-19 salgını nedeniyle oluşan krizin Türkiye'nin dış ticaretinin nasıl etkilendiği ve söz konusu etkilerin genel ekonomide olan yansımaları belirtilmiştir.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ- İLİ - İLÇESİ)	
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN- ÖLÇEKLERİN UYGULANACAĞI	
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, ... V. B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1)1 Sayfa Çağ Üniversitesi Tez Etik İzin İstek Formu 2)1 Sayfa Çağ Üniversitesi Etik Kurul İzin Yazısı Etik Olur Yazısı 3)1 Sayfa Tez
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Ahmet Elyan	Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır. TARİH: 02/09/2021
	Enstitü

TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU						
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.						
2. Anılan konu Uluslararası Ticaret Ve Pazarlama faaliyet alanı içerisine girmektedir.						
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI		SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI		
Adı - Soyadı: İlhan ÖZTÜRK	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Murat KOÇ		Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FISUNOĞLU		
Unvanı: Prof.Dr.	Unvanı:	Unvanı: Doç.Dr.		Unvanı: Prof.Dr.		
İmzası: Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.	İmzası:	İmzası: Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.		İmzası: Evrak Onayı E-posta ile Alınmıştır.		
8/26/2021	 / / 20....					
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FISUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır.
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE						
OY ÇOKLUĞU İLE		Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, / / 20..... - / / 20..... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi tarafımızca uygundur.				
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

Ek B. Çağ Üniversitesi Etik Kurul Onay Belgesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Yüksek lisans öğrencimizi Ahmet Elyan'ın (20196003) "Etik Kurulu İzin Formu"nu onayladığımı
saygılarımla arz ederim. 01.09.2021

Prof. Dr. H. Mahir Fisunoğlu
Uluslararası Ticaret ve Pazarlama A.B.D. Başkanı

Ek C. Çağ Üniversitesi Etik Kurul İzin Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2100006419
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hakkında

02.09.2021

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aşamasında kayıtlı olan **Ahmet Elyan** isimli öğrencimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : 1 Adet öğrenciye ait tez evrakları listesi.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: F698DAF

Doğrulama Adresi: <https://ubs.cag.edu.tr/BelgeDogrulama>

Çağ Üniversitesi Yarıyıl Baybuzan Kampüsü Adana-Mersin Karayolu üzeri 33800
Yenice/MERSİN
Tel: +90 324 6514800 Faks: +90 324 6514811
E-Posta: cag@cag.edu.tr Elektronik A : www.cag.edu.tr

Bilgi: Aycan KOL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sekreteri

Ek D. Tez Etik Olur Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2100006617
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

09.09.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 02.09.2021 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2100006419 sayılı yazınız.

İlgi yazıda söz konusu edilen Ahmet ELYAN isimli öğrencinin tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: E2E58C3

Doğrulama Adresi: <https://ubs.cag.edu.tr/BelgeDogrulama>

Çağ Üniversitesi Yağar Baybuzan Kampüsü Adana-Mersin Karayolu üzeri 33800
Yenice/MERSİN
Tel: +90 324 6514800 Faks: +90 324 6514811
E-Posta: cag@cag.edu.tr Elektronik Posta : www.cag.edu.tr

Bilgi: Mustafa Mert Fikirçioğlu
Evrak ve Yazınları Sorumlusu

